

STAND VAN HET NEDERLANDS DIGITAAL ERFGOED 2021

1-meting naar aanleiding van het
Intensiveringsprogramma 2019-2021

AUTEURS

dr. Max Kemman
mr. drs. Melvin Hanswijk
Anna Grond MSc
Jennie Weemhoff MA
dr. Frank Bongers
drs. Maurits van der Graaf | Pleiade

dialogic
innovatie • interactie

IN OPDRACHT VAN HET
MINISTERIE VAN ONDERWIJS, CULTUUR
EN WETENSCHAP

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1 Introductie.....	7
1.1 Aanleiding en achtergrond	7
1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen	8
1.3 Onderzoeksaanpak.....	9
1.4 Leeswijzer	9
2 Beschikbaarheid.....	10
2.1 Bestaande inzichten	10
2.2 Beschikbaarheid bij erfgoedorganisaties	11
3 Toegankelijkheid en vindbaarheid	14
3.1 Bestaande inzichten	14
3.2 Toegankelijkheid en vindbaarheid bij erfgoedorganisaties	15
3.3 Erfgoed als data	19
4 Gebruik	21
4.1 Bestaande inzichten	21
4.2 Bereik van erfgoed via eigen websites en portalen	22
4.3 Gebruik van erfgoed door het brede publiek.....	27
4.4 Professioneel gebruik van erfgoed.....	41
5 Intensivering Digitaal Erfgoed	43
5.1 Intensivering Digitaal Erfgoed	43
5.2 Conclusies ten aanzien van de onderzoeksvragen	44
5.3 Overkoepelende conclusies	47
Bijlage 1. Overzicht interviewrespondenten	48
Bijlage 2. Methode en respons vragenlijsten.....	50

Publicatienummer: 2021.102.2137

Afbeelding voorblad: L.H. Hofland, collectie Het Utrechts Archief [hetutrechtsarchief.nl]

Samenvatting

In *Cultuur in een open samenleving* (2018) presenteerde de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) haar cultuurbeleid. Erfgoed is volgens haar van belang om als maatschappij in gesprek te blijven over het verleden, heden en toekomst, en dat zowel op lokaal niveau (dorp of stad) als nationaal niveau (Nederland in Europa). Het uitgangspunt hierbij is dat cultuur en dus ook erfgoed van en voor iedereen is en daarom ook voor iedereen toegankelijk moet zijn. Het is van belang dat erfgoed het brede publiek in al haar diversiteit bereikt (*voor iedereen*). Tegelijkertijd is het van belang dat dit brede publiek erfgoed kan gebruiken voor culturele en creatieve uitingen (*van iedereen*).

In 2019 begon binnen deze context de Intensivering Digitaal Erfgoed (in het vervolg gebruiken we de korte vorm *de Intensivering*). De Intensivering betreft 12,4 miljoen euro aan extra middelen. Zij bestaat uit zeven verschillende projectlijnen: de digitale erfgoedparticipatieregelingen van het Mondriaanfonds, het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie en het Fonds Cultuurparticipatie, het project Erfgoed Digitaal in het onderwijs door Kennisnet, de Intensivering van de dienstverlening en inclusiviteit van het Netwerk Digitaal Erfgoed (NDE), het project Toegang Literair Erfgoed van de KB, het project handschriftherkenning van het Nationaal Archief, stimulering aansluiting op platform Digitale Collectie Nederland door de Rijksdienst van Cultureel Erfgoed en de ontwikkeling van tools voor de digitale onderzoeksomgeving van de RKD. De centrale ambitie van de Intensivering is het vergroten van het bereik en het actieve gebruik van digitale erfgoedcollecties en daarbij meer aandacht te hebben voor de wensen van de gebruikers. Het streven van de Intensivering is om in 2021 90% van alle Nederlanders digitaal te bereiken met erfgoed en 30% actief te laten participeren in een erfgoedbeleving.

Begin 2019 is ook een 0-meting uitgevoerd naar de stand van zaken rondom de digitale toegankelijkheid en het digitale gebruik van erfgoed. Met de afronding van de Intensivering in zicht kan de 1-meting worden uitgevoerd om inzicht te krijgen in de ontwikkelingen op het gebied van digitaal erfgoed sinds de Intensivering. Centraal staat hierbij de vraag: *Hoe heeft de beschikbaarheid, toegankelijkheid en vindbaarheid, en gebruik van Nederlands digitaal erfgoed zich in de afgelopen drie jaar (2019-2021) ontwikkeld en in welke mate heeft de Intensivering Digitaal Erfgoed daaraan bijgedragen?* Voor de 1-meting zijn de volgende onderzoeksmethoden toegepast: deskresearch, verkennende interviews (N=11), (groeps)interviews met professionele gebruikers (N=15), een online enquête onder het algemeen publiek (N=1.518), een online enquête onder erfgoedorganisaties (N=604) en casusonderzoek met gebruikscijfers van websites van erfgoedorganisaties, regionale portalen en een thematisch portaal.

Overkoepelende conclusies

Over het algemeen concluderen we dat er **veel digitaal erfgoed beschikbaar** is en dat de digitaliseringsgraad op nationaal niveau toeneemt. De trend richting meer kwalitatieve ontsluiting (waarbij een selectie van objecten wordt gepresenteerd in samenhang en met duiding, in contrast met kwantitatieve ontsluiting waarbij een groot aantal objecten als database wordt aangeboden) lijkt bovendien goed aan te sluiten op de gebruiksbehoeften van het algemeen publiek. We zien ook **veel gebruik van het digitaal erfgoed**. Er is geen eenduidig beeld of het gebruik van digitaal erfgoed ook toeneemt, hoewel er toename is van participatief gebruik met name onder jongvolwassenen en professionele gebruikersgroepen aangeven bij toenemend aanbod hier ook gebruik van te maken. De beleidsdoelstelling om 90% van alle Nederlanders digitaal te bereiken met erfgoed wordt behaald voor Nederlanders die geïnteresseerd zijn in erfgoed (90%) en ligt net boven het huidige bereik onder alle Nederlanders (87%). Het is lastig te bepalen of de beleidsdoelstelling van 30% participatief

gebruik wordt behaald, doordat niet helemaal duidelijk is wat wordt verstaan onder actief en/of participatief gebruik. Op basis van de enquête onder het algemeen publiek lijkt de doelstelling nog niet behaald te worden (12%), hoewel het onder jongvolwassenen dichtbij komt (26%). Bovendien ervaart een flinke meerderheid (71%) van het publiek dat digitaal erfgoed gebruikt een effect hiervan. Het is daarbij lastig om vast te stellen wat de bijdrage is van de Intensivering aan deze ontwikkelingen. Ten eerste is de Intensivering niet gericht op digitalisering zelf, maar stimuleert verdergaande digitalisering wel het gebruik van digitaal erfgoed (meer digitaal erfgoed leidt tot meer gebruik). Ten tweede speelt de coronapandemie binnen dezelfde periode als de Intensivering, waarbij dit een effect heeft op het aanbod en gebruik, maar dit effect niet eenduidig is. Ook hebben mogelijk andere factoren invloed op het aanbod en gebruik van digitaal erfgoed.

We concluderen verder dat er een risico bestaat dat de **inzet van middelen en de meting van effecten op andere niveaus** plaatsvinden. Zo is de Intensivering voornamelijk gericht op de aanbodzijde van digitaal erfgoed (de erfgoedorganisaties), maar zijn veel indicatoren gericht op de ontvangstzijde (de gebruikers). Zo stellen we vast dat veel inspanningen zijn verricht op de infrastructuur voor digitaal erfgoed, waaronder de DERA en Linked Data, maar dat deze ontwikkelingen (nog) niet terug te zien zijn in gebruikscijfers. Tegelijkertijd is er juist onder professionele gebruikersgroepen behoefte aan deze infrastructuur voor verbonden erfgoed. Hierbij is het niet goed te voorspellen of inspanningen op de infrastructuur zich vertalen naar meer gebruik (kwantitatieve verbetering) of naar ander gebruik (kwalitatieve verbetering).

We concluderen dat er in de breedte waardering is voor de Intensivering, waardoor een slag is gemaakt in **verdergaande samenwerking en professionalisering** van de erfgoedsector. De uitdaging naar de toekomst is om de volle breedte van de sector te bedienen en vooral de **aansluiting van kleinere organisaties**, die veelal afhankelijk zijn van (vaak oudere) vrijwilligers die over minder digitale vaardigheden en expertise beschikken. Gezien onderzoek naar lokale of familiale geschiedenis belangrijke activiteiten zijn waarvoor digitaal erfgoed een rol speelt, kan verwacht worden dat een verdere ontwikkeling vooral onder kleine erfgoedorganisaties veel impact zal hebben naar de toekomst toe.

Ten slotte concluderen we dat het van belang is om aandacht te besteden aan belemmeringen voor digitalisering en hoe OCW ook na afloop van de Intensivering hieraan tegemoet kan komen. Concrete **aandachtspunten voor het beleid** hierbij zijn:

1. (Structurele) financiering van digitaliseringsinspanningen.
2. Aansluiting van kleinere erfgoedorganisaties.
3. Coördinatie tussen (kleinere) erfgoedorganisaties en marktpartijen (indien hieraan behoefte ontstaat).
4. Duurzame opslag en ontsluiting van born-digital erfgoed.
5. Balans tussen meer kwantitatieve ontsluiting van erfgoed als data en kwalitatieve ontsluiting voor (met name) het algemeen publiek.
6. Scherper definiëren van actief en/of participatief gebruik en aandacht voor effecten van inspanningen op beschikbaarheid, toegankelijkheid en vindbaarheid die niet direct leiden tot een kwantitatieve toename van (participatief) gebruik.

Beschikbaarheid

Van de erfgoedorganisaties die hebben gereageerd op de online enquête geeft 30% aan dat meer dan de helft van de collecties digitaal beschikbaar is. 3% geeft zelfs aan dat de collecties volledig digitaal beschikbaar zijn. Meer dan de helft (57%) geeft aan dat een kwart of minder van hun collectie digitaal beschikbaar is gemaakt en 14% biedt hun collectie nog helemaal niet digitaal aan. De digitaliseringsgraad hangt in sterke mate samen met

organisatiegrootte. Van de grotere organisaties (51 of meer werknemers) heeft slechts 2% geen digitaal erfgoed beschikbaar en 36% heeft meer dan driekwart van de collecties digitaal beschikbaar. Onder organisaties met 5 of minder werknemers heeft 18% geen digitale collecties en 14% meer dan driekwart van de collectie digitaal beschikbaar. Een kanttekening bij deze cijfers is dat de digitaliseringsgraad lastig te interpreteren is. Zo kan de digitaliseringsgraad verschillen per (deel)collectie en maakt het absolute percentage geen onderscheid in de mate van digitalisering op objectniveau.

Ongeveer de helft van de respondenten geeft aan dat de **digitaliseringsgraad is toegenomen**, voornamelijk dankzij inspanningen in de digitalisering van objecten. 10% geeft aan dat de digitaliseringsgraad afneemt. Bovendien geeft 20% aan dat er niet gedigitaliseerd wordt. De capaciteit om te digitaliseren is hierbij een punt van zorg. Zo zijn digitaliseringsinspanningen in overgrote mate afhankelijk van projectfinanciering. Daarnaast is op het vlak van born-digital erfgoed beperkt bekend hoe dit goed te bewaren en ontsluiten.

Toegankelijkheid en vindbaarheid

De meerderheid (59%) van de erfgoedorganisaties die hebben gereageerd op de online enquête geeft aan dat hun organisatie geen **digitale strategie** heeft. Ook blijkt dat er weinig wordt verwezen naar de DERA-principes (2%, hoewel dit 8% is onder de grotere organisaties). Hierbij valt op dat de aanwezigheid van een digitale strategie in sterke mate samenhangt met het aantal werknemers van een erfgoedorganisatie. Gesprekspartners nuanceren deze cijfers. Zij geven aan dat er niet altijd een formele digitale strategie is, maar dat er wel over wordt nagedacht en plannen soms worden vastgelegd in een meerjarenplan of communicatiestrategie, zonder dat sprake is van een expliciete digitale strategie.

Een trend die in de interviews wordt genoemd is **kwalitatieve ontsluiting** waarbij een selectie van objecten wordt gepresenteerd in samenhang en met duiding, ten opzichte van kwantitatieve ontsluiting waarbij een groot aantal objecten als database wordt aangeboden. In de enquête vinden wij een evenwichtige verdeling over deze perspectieven: bij 36% van de respondenten wordt meer of volledig gericht op kwalitatieve ontsluiting, bij 29% is dit meer of volledig op kwantitatieve ontsluiting en bij 36% is dit in balans.

Een andere belangrijke ontwikkeling waar veel inspanningen op worden geleverd, is het denken over erfgoed als data. Digitaal erfgoed bestaat hierbij niet uit talloze afzonderlijke collecties in meer of minder digitale vorm, maar is toegankelijk en vindbaar via wat het Netwerk Digitaal Erfgoed noemt een "**infrastructuur voor Verbonden Erfgoed**" waarin digitale objecten en collecties tot elkaar in relatie staan. Parallel hieraan is de meer recente ontwikkeling van 'data bij de bron' die tijdens de Intensivering is ingezet; in plaats van aggregatie en centralisering van erfgoeddata wordt steeds vaker gedacht in federatieve netwerken van datacollecties. Hoewel nu nog 5% van de erfgoedorganisaties hun digitaal erfgoed als Linked Data aanbiedt, neemt dit toe nu commerciële aanbieders van erfgoedbeheersystemen DERA en Linked Data inbouwen. Als gevolg hiervan kunnen ook kleinere organisaties aansluiting op de infrastructuur vinden.

De **eigen website** van organisaties wordt het meest gebruikt voor promotie van het digitaal erfgoed (81%). Gemiddeld bevat 47% van de pagina's op de opgegeven websites erfgoedmateriaal. Logischerwijs is dat aandeel groter bij de erfgoedwebsites (83%) dan bij de websites waar erfgoed en meer algemene informatie wordt aangeboden, zgn. gemengde websites (35%). Vooral de websites van de grotere erfgoedorganisaties (51 of meer medewerkers) en de archieven bevatten veel pagina's met erfgoedmateriaal. Gemiddeld ontvingen websites van erfgoedorganisaties 83.900 unieke bezoekers in 2020, waarbij 921.800 paginaweergaves plaatsvonden in 171.800 sessies. De gemiddelde sessieduur was 4:24. Hierbij is een duidelijke relatie te zien met de grootte van de erfgoedorganisaties. Zo ontvingen

grotere organisaties gemiddeld 165.700 bezoekers, waarbij 1,3 miljoen paginaweergaves plaatsvonden in 252.200 sessies. De gemiddelde sessieduur hierbij was 5:28.

Facebook is het meest gebruikte social media kanaal (44%). Portalen spelen ook een belangrijke rol, met name regionale portalen (30%). In mindere mate worden collecties via thematische portalen (16%) en Europeana (10%) gepromoot. De grotere organisaties (51 of meer medewerkers) maken relatief vaker gebruik van portalen, zoals regionale portalen, thematische portalen en Europeana. **Google** blijft een heel belangrijk kanaal voor erfgoedorganisaties en gebruikers. Wanneer een website minder goed doorzoekbaar is heeft dit grote gevolgen voor de gebruikscijfers. Een collectie die daarentegen minder actief wordt gepromoot, maar wel goed vindbaar is, blijft goede gebruikscijfers houden.

Gebruik

Onder het **algemeen publiek** is de interesse in cultureel erfgoed gelijk gebleven ten opzichte van de 0-meting (96%). Hierbij valt op dat bibliotheken, evenementen, musea en tentoonstellingen het afgelopen jaar minder zijn bezocht dan drie jaar geleden, vermoedelijk vanwege de coronapandemie. Daarentegen heeft de coronapandemie geen eenduidig effect gehad op de mate waarin digitaal erfgoed wordt gebruikt.

90% van het algemeen publiek met interesse in cultureel erfgoed maakt gebruik van internet voor minstens één activiteit op het gebied van cultureel erfgoed. Dat is vergelijkbaar met de stand van de 0-meting. 71% ervaart een effect van internetgebruik van cultureel erfgoed, voornamelijk ontspanning en plezier (35%), stimuleert interesse in cultuur en erfgoed (33%), en geeft een beter besef van de geschiedenis van Nederland (33%). Het aandeel dat zichzelf ziet als een **actieve (participatieve) gebruiker** die zelf dingen met erfgoed doet of wil doen is **gestegen** van 9% in 2019 naar 12% in 2021. Daarbij valt op dat **jongvolwassenen** (16 t/m 24 jaar) zichzelf bovengemiddeld vaak als actieve gebruiker zien (26%). Daarbij staan jongvolwassenen ook vaker open voor verschillende suggesties om hun actieve participatie te stimuleren.

Professionele gebruikers uit de wetenschap en de creatieve sector zien zichzelf vaker als actieve gebruiker, respectievelijk 56% en 47% ten opzichte van het gemiddelde van 12%. In interviews geven zij aan behoefte te hebben aan een zogenoemde infrastructuur voor verbonden erfgoed. Erfgoed wordt hierbij in veel gevallen als databron gezien, waardoor **kwantitatieve ontsluiting** (zo veel mogelijk objecten ontsluiten) voor professioneel gebruik het meest van belang lijkt. Deze infrastructuur bestaat echter nog niet (voldoende). Professioneel gebruik is daardoor vaak in actieve samenwerking met erfgoedorganisaties waarbij data direct wordt gedeeld. In het onderwijs is tenslotte een wisselend beeld van gebruik, afhankelijk van lokaal beleid. Er is veel behoefte aan differentiatie van aanbod en er is beperkte expertise aanwezig. Daardoor is het onderwijs in sterke mate afhankelijk van tussenpersonen voor samenwerking.

1 Introductie

In opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), directie Media en Creatieve Industrie, heeft Dialogic innovatie & interactie samen met Pleiade Management & Consultancy onderzoek uitgevoerd naar de stand van de beschikbaarheid, toegankelijkheid en vindbaarheid en het gebruik van digitaal erfgoed in Nederland. In dit rapport beschrijven we de stand in 2021 en vergelijken deze met de stand van 2019¹. Zo geven we inzichten in de belangrijke ontwikkelingen en hoe de Intensivering Digitaal Erfgoed (zie hierna) daaraan heeft bijgedragen. In dit inleidende hoofdstuk beschrijven we de onderzoeksvragen en onderzoeksaanpak. In de volgende hoofdstukken bespreken we de onderzoeksresultaten.

1.1 Aanleiding en achtergrond

In *Cultuur in een open samenleving*² presenteerde de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap haar cultuurbeleid. Erfgoed is volgens haar van belang om als maatschappij in gesprek te blijven over het verleden, heden en toekomst, en dat zowel op lokaal niveau (dorp of stad) als nationaal niveau (Nederland in Europa). Het uitgangspunt hierbij is dat cultuur en dus ook erfgoed van en voor iedereen is en daarom ook voor iedereen toegankelijk moet zijn. Het is van belang dat erfgoed het brede publiek in al haar diversiteit bereikt (*voor iedereen*). Tegelijkertijd is het van belang dat dit brede publiek erfgoed kan gebruiken voor culturele en creatieve uitingen (*van iedereen*).

In 2019 begon binnen deze context de Intensivering Digitaal Erfgoed (in het vervolg gebruiken we de korte vorm *de Intensivering*). De Intensivering betreft 12,4 miljoen euro aan extra middelen. Zij bestaat uit zeven verschillende projectlijnen: de digitale erfgoedparticipatieregelingen van het Mondriaanfonds, het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie en het Fonds Cultuurparticipatie, het project Erfgoed Digitaal in het onderwijs door Kennisnet, de Intensivering van de dienstverlening en inclusiviteit van het Netwerk Digitaal Erfgoed (NDE), het project Toegang Literair Erfgoed van de KB, het project handschriftherkenning van het Nationaal Archief, stimulering aansluiting op platform Digitale Collectie Nederland door de Rijksdienst van Cultureel Erfgoed en de ontwikkeling van tools voor de digitale onderzoeksomgeving van de RKD. De centrale ambitie van de Intensivering is het vergroten van het bereik en het actieve gebruik van digitale erfgoedcollecties en daarbij meer aandacht te hebben voor de wensen van de gebruikers. Het streven van de Intensivering is om in 2021 90% van alle Nederlanders digitaal te bereiken met erfgoed en 30% actief te laten participeren in een erfgoedbeleving.

Begin 2019 is er een 0-meting¹ uitgevoerd naar de stand van zaken rondom de digitale toegankelijkheid en digitale gebruik van erfgoed. Door aan te sluiten op de resultaten van de 0-meting geeft de 1-meting een inzicht in de ontwikkelingen sinds de Intensivering. Zodoende sluiten wij ook aan op de definitie van "digitaal erfgoed" van de 0-meting als: gedigitaliseerd erfgoed, born-digital erfgoed, digitale informatie over erfgoed.

¹ KWINK Groep (2019). Onderzoek stand van zaken digitale toegankelijkheid en gebruik Nederlands erfgoed: eindrapport.

² Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2018). *Cultuur in een open samenleving*.

1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen

Met de afronding van de Intensivering in zicht kan de 1-meting worden uitgevoerd. De 1-meting dient daarmee niet als evaluatie van de Intensivering, maar kan als onderbouwing van een evaluatie gebruikt worden. De 1-meting heeft een drietal doelstellingen, namelijk:

- Verantwoording over de beschikbaar gestelde middelen.
- Ondersteuning van het bepalen van het effect van de Intensivering op de beschikbaarheid, toegankelijkheid, vindbaarheid, en het gebruik van Nederlands digitaal erfgoed.
- Bijdrage leveren aan de kennisopbouw over de ontwikkeling van digitaal erfgoed in de afgelopen drie jaar (2019-2021).

Om deze doelen te bereiken dient de 1-meting aan te sluiten bij de 0-meting uit 2019 zodat trends door de tijd heen zichtbaar kunnen worden. Zodoende is een groot deel van de onderzoeksvragen uit de 0-meting overgenomen in de 1-meting. De hoofdvraag van de 1-meting luidt als volgt:

Hoe heeft de beschikbaarheid, toegankelijkheid en vindbaarheid, en gebruik van Nederlands digitaal erfgoed zich in de afgelopen drie jaar (2019-2021) ontwikkeld en in welke mate heeft de Intensivering Digitaal Erfgoed daaraan bijgedragen?

Bij de beantwoording van deze hoofdvraag zullen wij ook nagaan of het streven van de Intensivering om in 2021 90% van alle Nederlanders digitaal te bereiken met erfgoed en 30% actief te laten participeren in erfgoedbeleving is gehaald.

Van deze hoofdvraag worden de volgende deelvragen afgeleid:

Beschikbaarheid van digitaal erfgoed

1. Wat is er digitaal beschikbaar aan erfgoed? Welke ontwikkelingen zijn zichtbaar in de afgelopen drie jaar (2019-2021)?

Toegankelijkheid en vindbaarheid van digitaal erfgoed

2. Op welke wijze is het beschikbare erfgoed toegankelijk en vindbaar gemaakt? In hoeverre hebben erfgoedinstellingen een digitale strategie waarin beschreven wordt hoe de instelling digitale collecties toegankelijk en vindbaar maakt en het gebruik ervan promoot?
3. Op welke wijze en via welke kanalen wordt het gedigitaliseerde erfgoed gepromoot?

Gebruik van digitaal erfgoed

4. Door welke gebruikersgroepen wordt het beschikbare digitale erfgoed gebruikt?³
5. Hoe wordt het beschikbare digitale erfgoed door de verschillende gebruikersgroepen gebruikt en sluiten de gebruiksmogelijkheden van het digitale erfgoed aan bij de wensen van de gebruikers?
6. Hoe groot is het bereik onder gebruikersgroepen van het beschikbare digitale erfgoed op andere dan de eigen kanalen van de collectie-eigenaren en hoe groot is het op de eigen kanalen?

³ In de 0-meting zijn vijf gebruikersgroepen geïdentificeerd: de informatie- en ervaringszoekende burger, het onderwijs, de wetenschap, de erfgoedsector en creatieve bedrijven en beroepen.

1.3 Onderzoeksaanpak

In de 0-meting is een eerste stand van zaken van digitaal erfgoed gegeven waar deze 1-meting op aansluit. Zodoende vertrekken wij vanuit dezelfde definities van digitaal erfgoed (gedigitaliseerd, born-digital en digitale metadata) en gebruikers van digitaal erfgoed (de informatie- en ervaringszoekende burger, het onderwijs, de wetenschap, de erfgoedsector en creatieve bedrijven en beroepen). Ten slotte is het onderzoek naar belemmerende factoren niet herhaald, gezien de verwachting dat veelal dezelfde belemmerende factoren relevant zijn gebleven.

Voor de 1-meting zijn de volgende onderzoeksmethoden toegepast:

- **Deskresearch** gericht op updates en nieuwe rapportages of andere bronnen die inzicht geven in trends en ontwikkelingen sinds 2019.
- **Verkennde interviews** (n=11) gericht op overkoepelende overzichten van ontwikkelingen sinds 2019 en activiteiten ontplooid binnen de Intensivering. In 6 staan de gesprekspartners.
- **(Groeps)interviews met professionele gebruikers** (n=15) gericht op het gebruik en ontwikkelingen in het gebruik sinds 2019 van digitaal erfgoed door de vier professionele gebruikersgroepen (het onderwijs, de wetenschap, de erfgoedsector en creatieve bedrijven en beroepen). In 6 staan de gesprekspartners.
- **Enquête onder het algemeen publiek** (n=1.518) gericht op het gebruik van digitaal erfgoed door het algemeen publiek. Deze enquête herhaalt de enquête van de 0-meting en geeft de ontwikkelingen aan door gebruik van dezelfde vraagstellingen. Daarnaast zijn een aantal nieuwe vragen toegevoegd. Bijlage 2 geeft een toelichting op de methode en een overzicht van de respons.
- **Enquête onder erfgoedorganisaties** (n=604) gericht op de beschikbaarheid en wijze van ontsluiten (vindbaarheid en toegankelijkheid) vanuit erfgoedinstellingen. Deze enquête is een toevoeging ten opzichte van de 0-meting en geeft meer inzicht in de activiteiten die erfgoedinstellingen hebben kunnen ontplooiën binnen de Intensivering. De enquête is ontwikkeld en verspreid in samenwerking met het onderzoek Monitor Indicatoren Gebruik Digitaal Erfgoed dat Pleiade Management & Consultancy parallel aan de 1-meting uitvoerde voor de Rijksdienst Cultureel Erfgoed. Een toelichting op de gehanteerde methode en een overzicht van de respons van deze enquête staan eveneens in Bijlage 2.
- **Casusonderzoek** gericht op het bereik van digitaal erfgoed via verschillende kanalen: de websites van erfgoedorganisaties (opgehaald middels de enquête), en portalen (CollectieGelderland.nl en MijnGelderland.nl als regionale portalen en Modemuze.nl als thematisch portaal). Dit casusonderzoek wijkt af van de 0-meting en geeft zo een ander beeld van de verspreiding en bereik van digitaal erfgoed.

1.4 Leeswijzer

In de volgende hoofdstukken bespreken we de resultaten van de verschillende onderzoeksstappen. In hoofdstuk 0 bespreken we de beschikbaarheid van digitaal erfgoed en de digitaliseringsgraad van erfgoedorganisaties. In hoofdstuk 1 bespreken we de toegankelijkheid en vindbaarheid van digitaal erfgoed en de trend naar erfgoed als data. In hoofdstuk 2 bespreken we het bereik en gebruik van digitaal erfgoed. Hierin komt het casusonderzoek naar bereik via verschillende kanalen aan bod. Daarnaast bespreken we in dit hoofdstuk het gebruik van digitaal erfgoed door het algemeen publiek en professioneel gebruik. In hoofdstuk 5 bespreken we enkele conclusies ten aanzien van de onderzoeksvragen en geven we enkele overkoepelende conclusies met betrekking tot de Intensivering.

2 Beschikbaarheid

In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten ten aanzien van de beschikbaarheid van digitaal erfgoed. Hierbij gaat het strikt om hoeveel van de collectie digitaal is en nog niet over de mate waarin dit ook toegankelijk of bruikbaar is. Dat komt in de volgende hoofdstukken aan de orde. In paragraaf 2.1 bespreken we enkele bestaande inzichten op basis van relevante rapporten van de afgelopen jaren en enkele interviews. In paragraaf 2.2 beschrijven we de digitaliseringsgraad en ontwikkeling van de digitaliseringsgraad van erfgoedorganisaties zoals opgehaald middels de online enquête.

2.1 Bestaande inzichten

In de 0-meting kwam naar voren dat er geen beeld is van de absolute omvang van het beschikbaar digitaal erfgoed. Dit is lastig vast te stellen vanwege vaak beperkt representatieve steekproeven. Voor de relatieve omvang van het beschikbaar digitaal erfgoed (ten opzichte van de totale collectie van instellingen) putte de 0-meting uit het ENUMERATE onderzoek (2016-2017)⁴. Hieruit bleek dat erfgoedinstellingen gemiddeld 35% van hun erfgoedcollecties gedigitaliseerd hadden. Daarnaast was gemiddeld 74% van de erfgoedcollecties digitaal ontsloten middels een collectiebeheersysteem, met andere woorden van 74% van de collectie(s) was ten minste metadata beschikbaar. Over de beschikbaarheid van born-digital erfgoed was weinig bekend. De 0-meting liet tevens zien dat de beschikbaarheid van digitaal erfgoed afhankelijk is van het type erfgoed en type erfgoedinstelling. Ook werd opgemerkt dat veel instellingen een digitaliseringsbeleid hebben, maar dat er beperkt aandacht was voor de duurzame digitalisering van erfgoed.

De inspanning voor het digitaliseren van erfgoed is de afgelopen jaren vrijwel onveranderd gebleven. Veel digitaliseringsprogramma's, zoals het digitaliseren van kranten via Metamorfoze of Delpher, gaan gestaag verder. Organisaties geven in interviews aan dat op sommige vlakken digitalisering van bepaalde typen erfgoed ook steeds eenvoudiger gaat, bijvoorbeeld door betere scan- of transcriptiemogelijkheden. Recente literatuur⁵ over de digitalisering van erfgoed schijnt een licht op nuances tussen verschillende organisaties en type erfgoed in de mate waarin digitaal erfgoed beschikbaar gesteld is en wordt.

Tussen erfgoedorganisaties bestaan nog steeds verschillen in de mate waarin collecties gedigitaliseerd worden en de omvang van digitale collecties. Deze verschillen zijn veelal te verklaren door de omvang van de (te digitaliseren) collecties, budget en personeel. Deze factoren zijn ook van invloed op de mate waarin metadata beschikbaar kan worden gesteld over het gedigitaliseerde materiaal.⁶ Daarnaast worden in een rapport van de Culturele Coalitie Digitale Duurzaamheid en LIMA over born digital digitaal erfgoed zorgen geuit over de kennis en capaciteit om born digital digitaal erfgoed te behouden en ontsluiten.⁷ Dit materiaal is vaak divers en complex waardoor er geen uniforme methodes voor het behouden en

⁴ DEN (2017). ENUMERATE / De Digitale Feiten 2016-2017 – Resultaten van de Nederlandse inbreng in ENUMERATE.

⁵ Zie bijvoorbeeld Museumvereniging (2021). Museumcijfers 2020 over de verschillen in digitaliseringsgraad tussen typen musea, evenals Beeld en Geluid (2020). TrendMonitor Audiovisuele Collecties in Nederland 2020 over de digitaliseringsgraad met betrekking tot audiovisuele collecties.

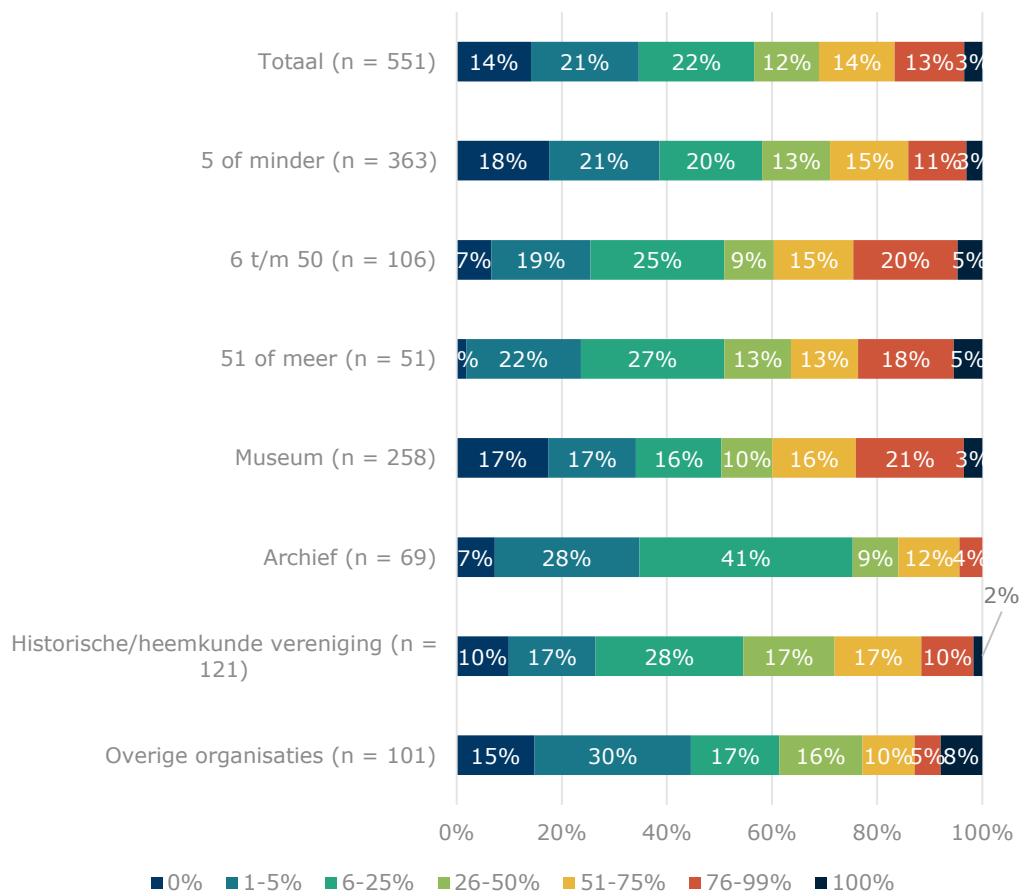
⁶ NDE (2021). Naar een geharmoniseerde meting van gebruik en impact van digitaal erfgoed: een Plan van Aanpak.

⁷ Culturele Coalitie Digitale Duurzaamheid & LIMA (2015). Born digital cultureel erfgoed is bedreigd erfgoed.

ontsluiten daarvan ontwikkeld en beschikbaar zijn. Dit probleem doet zich voor bij zowel grote als kleinere organisaties. Het Nieuwe Instituut, bijvoorbeeld, is nog niet begonnen aan structurele collectievorming van born-digital erfgoed. Bij kleinere organisaties ligt de drempel, vanwege budget, kennis en beschikbaar personeel, vaak nog hoger. Hoewel dit rapport uit 2015 komt, blijkt uit onze interviews dat born-digital erfgoed nog altijd een uitdaging vormt voor erfgoedorganisaties.

2.2 Beschikbaarheid bij erfgoedorganisaties

In de enquête onder erfgoedorganisaties is gevraagd naar de **digitaliseringsgraad**, ofwel in welke mate zij hun collecties digitaal beschikbaar hebben gemaakt. Hierbij gaat het minstens om intern digitale beschikbaarheid, waarbij collecties mogelijk nog niet publiekelijk toegankelijk zijn. Figuur 1 geeft de respons op deze vraag weer. Meer dan de helft (57%) van de respondenten geeft aan dat een kwart of minder van hun collectie digitaal beschikbaar is gemaakt. 14% van de organisaties biedt hun collectie nog niet digitaal aan. Hiermee zijn de getallen enigszins vergelijkbaar met de ENUMERATE survey uit 2016/2017, waar ook meer dan de helft van de respondenten tot 25% van de collecties digitaal beschikbaar had. Een afwijking is echter dat in ENUMERATE slechts 5 respondenten (4%) aangaf niks te hebben gedigitaliseerd.

Figuur 1. Digitaliseringsgraad erfgoedorganisaties. Respons op de vraag "Hoeveel van uw collectie(s) is ongeveer digitaal beschikbaar gemaakt (digitaliseringsgraad)?" N=551.

Als we een uitsplitsingen maken op basis van het aantal werknemers (als indicator voor de grootte van de instelling), zien we dat de digitaliseringsgraad in zekere mate samenhangt

met de organisatiegrootte, zie Figuur 1. Onder de organisaties met 5 of minder werknemers heeft 18% nog niets van de collectie digitaal beschikbaar gemaakt. Dit aandeel is aanzienlijk kleiner bij de middelgrote (6 t/m 50 werknemers) en grote (meer dan 50 werknemers) organisaties. Ook zien we bij de (middel)grote organisaties dat een digitaliseringsgraad van 75% of meer vaker voorkomt dan bij de erfgoedorganisaties met 5 of minder medewerkers. In de interviews wordt aangegeven dat veel kleine organisaties afhankelijk zijn van (vaak oudere) vrijwilligers zijn die over onvoldoende digitale vaardigheden en expertise beschikken.

Aan de respondenten is gevraagd aan te geven wat voor type organisatie hun erfgoedorganisatie is. De enquête heeft relatief weinig respons opgeleverd onder cultuurproducerende instellingen (zie Bijlage 2). Naar verwachting is dit een gevolg van de benaderingsstrategie (via een mailinglijst op basis van museumvereniging.nl en archieven.nl) en het feit dat de enquête bedoeld was voor organisaties met een collectie. De enkele deelnemende cultuurproducerende organisaties zijn daarom opgenomen onder 'overige organisaties'.

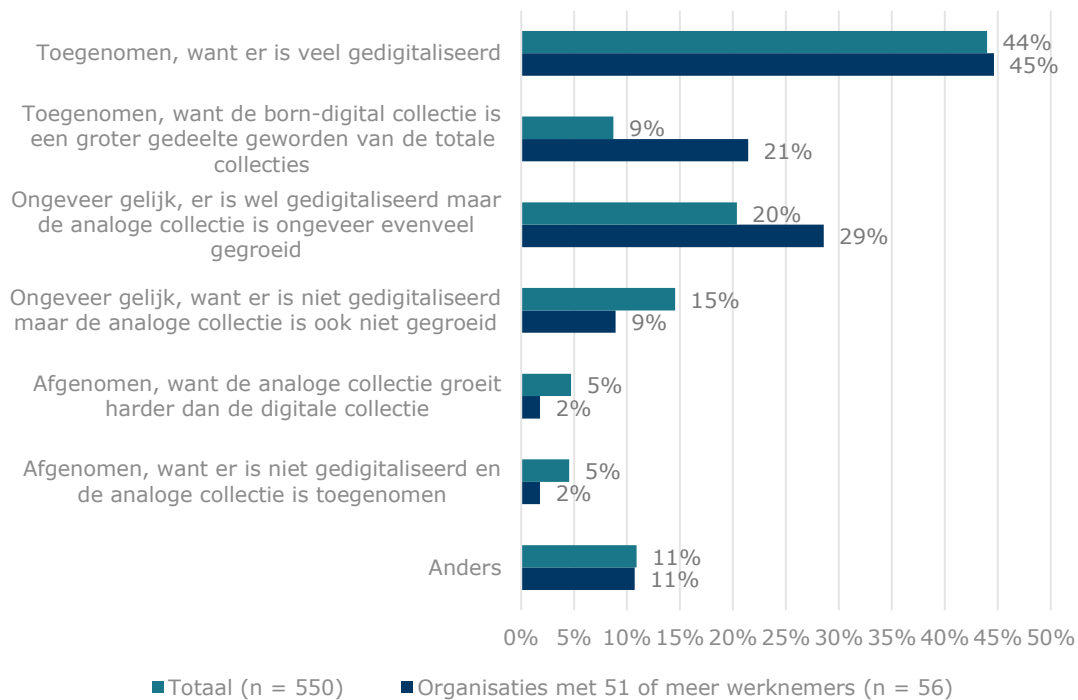
Figuur 1 laat zien dat er verschillen zijn waar te nemen in de digitaliseringsgraad voor de verschillende typen erfgoedorganisaties. De digitaliseringsgraad van musea wisselt sterk: waar relatief veel musea hebben aangegeven geen of 1-5% van de collectie digitaal beschikbaar te hebben, is tegelijkertijd het aandeel musea dat het overgrote deel van de collectie digitaal beschikbaar stelt ook relatief groot. Onder archieven zien we dat ongeveer 3 op de 4 organisaties 0-25% van de collectie digitaal aanbiedt. Op het eerste gezicht lijkt het er dus op dat de beschikbaarheid van digitaal erfgoed bij archieven wat achterloopt op de andere typen organisaties, maar tegelijkertijd komt een digitaliseringsgraad van 0% juist bij archieven het minst vaak voor. Een complexiteit voor archieven hierbij is mogelijk dat waar bijvoorbeeld musea objecten tellen in de honderden of duizenden, archieven hun collecties tellen in aantal kilometers, waarbij het in veel gevallen niet haalbaar is alles te digitaliseren. Daarbij geldt bovendien dat met name onder grotere organisaties de groei van de analoge collectie even hard gaat als de digitalisering, waardoor de digitaliseringsgraad gelijk blijft. In de interviews wordt bovendien aangegeven dat born-digital erfgoed de komende jaren juist onder archieven een vlucht kan nemen door het toenemende belang van e-depots en e-loketten.

Een kanttekening bij bovenstaande cijfers is dat de digitaliseringsgraad lastig te interpreteren is. Zo wordt in de interviews aangegeven dat digitaliseringsgraad kan verschillen per (deel)collectie, waarbij in sommige gevallen de digitaliseringsgraad voor een enkele collectie is opgegeven. Daarnaast maakt het absolute percentage geen onderscheid in de mate van digitalisering op objectniveau: zo kan een object enkel digitaal gemetadateerd zijn, kunnen enkele scans zijn toegevoegd, of kan het gehele object machine-leesbaar ontsloten worden. Daarnaast maakt de digitaliseringsgraad geen onderscheid tussen een interne database voor administratie van objecten of ontsluiting voor gebruikers.

2.2.1 Ontwikkeling digitaliseringsgraad

Respondenten zijn ook gevraagd hoe de digitaliseringsgraad van hun organisatie zich sinds 2019 heeft ontwikkeld, zie Figuur 2. Ongeveer de helft van de respondenten geeft aan dat de digitaliseringsgraad is toegenomen, voornamelijk dankzij inspanningen in de digitalisering van objecten. Grotere organisaties (meer dan 50 werknemers) wijken hierbij enigszins af, waarbij de toename van het aandeel born-digital erfgoed ook een belangrijke reden is voor de ontwikkeling van de digitaliseringsgraad. Tegelijkertijd zien we onder grotere organisaties vaker dat de digitaliseringsgraad ongeveer gelijk is gebleven, doordat de analoge collectie in gelijke mate is gegroeid met de digitaliseringsinspanningen. In de interviews wordt de capaciteit om te digitaliseren als zorgpunt vermeld. Zo zijn digitaliseringsinspanningen in

overgrote mate afhankelijk van projectfinanciering. Daarnaast is op het vlak van born-digital erfgoed beperkt bekend hoe dit goed te bewaren en ontsluiten. Hierbij spelen niet alleen vragen over auteursrecht, maar ook of born-digital erfgoed andere vormen van toegang vereist ten opzichte van traditionele standaarden voor gedigitaliseerd erfgoed.

Figuur 2. Ontwikkeling digitaliseringsgraad. N=550. Verdere uitsplitsingen zijn te vinden in Bijlage 2.

Als we kijken naar de verschillende typen organisaties, blijkt dat de toegenomen omvang van de born-digital collectie voor musea minder vaak een verklaring is voor de toename in het beschikbaar digitaal erfgoed (4%) in vergelijking met de andere typen organisaties (13%)⁸.

In de interviews wordt ten slotte genoemd dat een belangrijke ontwikkeling niet enkel de toename van de digitaliseringsgraad is, maar ook de mogelijkheden met digitaal erfgoed na digitalisering. Zo maken ontwikkelingen op het gebied van kunstmatige intelligentie het bijvoorbeeld in steeds sterker mate mogelijk om digitale audiovisuele bestanden of scans van handschriften doorzoekbaar te maken. Dergelijke ontwikkelingen verbeteren daarmee de toegankelijkheid en vindbaarheid van het digitaal erfgoed. In het volgende hoofdstuk gaan we verder in op de toegankelijkheid en vindbaarheid.

⁸ Musea: n=256, rest (Archief, heemkunde/historisch en overig): n=292.

3 Toegankelijkheid en vindbaarheid

In dit hoofdstuk bespreken we hoe het digitaal erfgoed door erfgoedinstellingen toegankelijk en vindbaar wordt gemaakt. Hierbij gaat het om hoe het digitaal erfgoed wordt aangeboden en vindbaar wordt gemaakt en de mate waarin erfgoedorganisaties hiertoe activiteiten uitvoeren. De mate waarin het erfgoed ook daadwerkelijk haar weg vindt naar gebruikers en wordt gebruikt, wordt in het volgende hoofdstuk besproken. In paragraaf 3.1 geven we enkele bestaande inzichten op basis van de deskresearch en interviews. In paragraaf 3.2 gaan we dieper in op de digitale strategie en kanalen van verspreiding van erfgoedorganisaties op basis van de enquête. In paragraaf 0 lichten we ten slotte een specifieke vorm van toegankelijkheid uit die we als belangrijke trend zien, namelijk de ontwikkeling naar erfgoed als data.

3.1 Bestaande inzichten

Het ENUMERATE onderzoek uit 2016-2017⁹, waar de 0-meting zich gedeeltelijk op baseerde, liet zien dat de bevraagde erfgoedinstellingen 37% van hun digitale erfgoedcollecties (zowel gedigitaliseerd als born-digital) online toegankelijk stelde en 58% van hun metadata. Uit de 0-meting bleek dat er verschillende gradaties bestaan in de mate waarin erfgoedorganisaties hun digitaal erfgoed beschikbaar stellen, onder meer afhankelijk van de aard van het gebruik (commercieel, wetenschappelijk, educatief, etc.) en van de auteursrechten. Zo kunnen erfgoedinstellingen hun digitaal erfgoed bijvoorbeeld volledig vrij online toegankelijk maken, tegen betaling, of enkel binnen de muren van de instelling. Ook kwam naar voren dat erfgoedinstellingen verschillende soorten belemmeringen ervaren in het toegankelijk maken van digitaal erfgoed (bijvoorbeeld auteursrechten en gebrek aan expertise). In relatie tot de vindbaarheid van digitaal erfgoed bleek dat instellingen steeds meer gebruik maakten van eigen kanalen en andere kanalen (waaronder portalen). De ontsluiting van de online collecties naar zoekmachines ontbrak echter vaak, waardoor digitaal erfgoed beperkt vindbaar was.

Organisaties geven in interviews aan dat het toegankelijk en vindbaar maken van digitaal erfgoed de afgelopen jaren een steeds belangrijkere rol is gaan spelen. Zo is hier bijvoorbeeld onder musea veel in geïnvesteerd, waardoor grote delen van hun aanbod nu beschikbaar is via hun websites en sociale media.¹⁰ Uit recente onderzoeken naar gebruikerservaringen lijken gebruikers momenteel al redelijk tevreden over de manier waarop erfgoed toegankelijk en vindbaar is. In een onderzoek naar de gedragsprofielen van gebruikers van digitaal erfgoed geeft 38% van de respondenten 'omdat informatie makkelijk vindbaar is' als motivatie voor internetgebruik met betrekking tot digitaal erfgoed aan.¹¹ Gebruikers ervaren en verwachten dat er online veel informatie beschikbaar is van en over erfgoed. In een onderzoek naar klantreizen van digitaal erfgoed wordt aangegeven dat men het aanbod vaak groot en divers vindt en vaak te vinden waar ze naar op zoek zijn.¹²

Zowel gesprekspartners in interviews als onderzoeken naar gebruikerservaringen geven aan dat veel gebruikers steunen op grote zoekmachines als bijvoorbeeld Google voor het vinden van digitaal erfgoed. Initiatieven voor het met meerdere erfgoedorganisaties samen

⁹ DEN (2017). ENUMERATE / De Digitale Feiten 2016-2017 – Resultaten van de Nederlandse inbreng in ENUMERATE.

¹⁰ Museumvereniging (2021). Museumcijfers 2020.

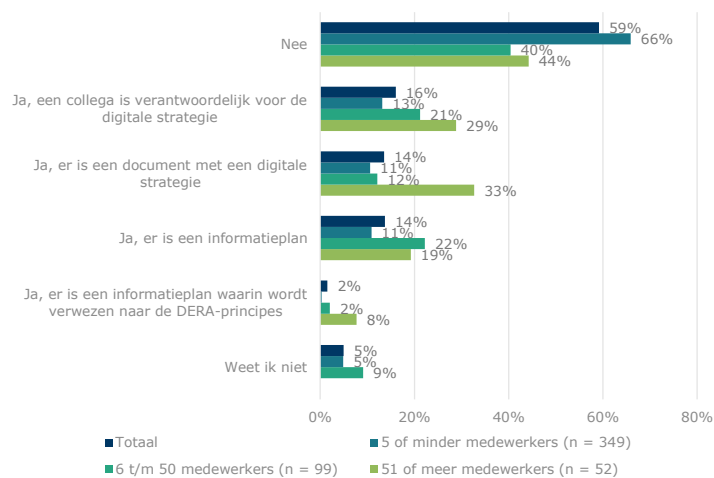
¹¹ NDE (2020). Gedragsprofielen Digitaal Erfgoed: de onderzoeksresultaten tot dusver.

¹² NDE (2020). Kwalitatief onderzoek naar klantreizen digitaal erfgoed.

ontwikkelen van een gezamenlijke collectie of zoekportaal voor digitaal erfgoed wordt als lastig ondervonden vanwege problemen met bijvoorbeeld technische afstemming en taakverdeling. Desalniettemin zijn hier wel degelijk initiatieven voor. Het project Digitaal Archief van NDE Houdbaar¹³ is een voorbeeld waarin door meerdere erfgoedorganisaties samen wordt gewerkt aan het beschikbaar stellen en vindbaar maken van born digital erfgoed in een gebruiksvriendelijke online interface. Ook wordt via social media erfgoed gedeeld door organisaties, welke ook terugverwijzen naar hun websites. Initiatieven als de campagne Het Geheugen van Nederland¹⁴ werkt bijvoorbeeld ook op deze manier. Deze voorbeelden ondersteunen de stelling dat er een verschuiving plaatsvindt in hoe gedacht wordt over het gezamenlijk ontsluiten van digitaal erfgoed. Uit interviews blijkt dat 5 tot 10 jaar geleden het idee leefde dat er één database zou moeten komen waarin al het digitaal erfgoed van verschillende organisaties samenkomt, zoals bij Collectie Nederland. In deze ontsluitingsvorm wordt het bronhouderschap en de autonomie weggehaald bij de collectiebeherende instelling en overgedragen aan de overkoepelende, beherende instelling. Tegenwoordig is een verschuiving merkbaar waarbij de collectiebeherende instelling bronhouder blijft en collecties verbonden worden via linked open data. Bij linked open data wordt data op zo'n manier aangeboden dat er veel makkelijker, en zelfs automatisch, verbinding gelegd kan worden met andere data. Hierdoor wordt de data rijker en nuttiger voor de gebruiker.¹⁵

3.2 Toegankelijkheid en vindbaarheid bij erfgoedorganisaties

Aan de vertegenwoordigers van erfgoedorganisaties is gevraagd of hun organisatie beschikt over een **digitale strategie** voor het toegankelijk en vindbaar maken van hun digitale collectie(s). De meerderheid van respondenten (59%) geeft aan dat hun organisatie daar niet over beschikt, zie Figuur 3. Ook blijkt dat er nog maar weinig wordt verwezen naar de DERA-principes (2%, hoewel dit 8% is onder de grotere organisaties).¹⁶

Figuur 3. Mate waarin erfgoedorganisaties beschikken over een digitale strategie voor het toegankelijk en vindbaar maken van digitaal erfgoed. N=524. Verdere uitsplitsingen zijn te vinden in Bijlage 2.

Hierbij valt op dat de aanwezigheid van een digitale strategie in sterke mate samenhangt met het aantal werknemers van een erfgoedorganisatie. Hoewel hiermee minder erfgoedorganisaties een digitale strategie hebben ten opzichte van de ENUMERATE survey van

¹³ [netwerkdigitaal erfgoed.nl]

¹⁴ [geheugenvannederland.nl]

¹⁵ Zie bijvoorbeeld [nationaalarchief.nl]

¹⁶ De DERA (Digitale Erfgoed Referentie Architectuur) is een sector overschrijdende referentiearchitectuur voor het cultuurdomein (DERA (Digitale Erfgoed Referentie Architectuur) - NORA Online).

2016/2017 (waar gemiddeld 42% geen digitale strategie had) kan dit mogelijk komen door een grotere respons van met name kleine organisaties. Het zijn namelijk met name de grotere organisaties (51 of meer medewerkers) die een digitale strategie hebben vastgelegd en iemand verantwoordelijk hebben gesteld voor de uitvoering daarvan. Wat betreft de verschillende type erfgoedorganisaties blijkt uit de enquête dat musea en archieven relatief vaker aangeven een digitale strategie te hebben (respectievelijk 42% en 39%) dan andere type organisaties (30%).¹⁷ In de interviews wordt mogelijk een iets genuanceerder beeld gegeven van het belang van een digitale strategie. Gesprekspartners geven aan dat er niet altijd een formele digitale strategie is, maar dat er wel wordt nagedacht over digitale mogelijkheden in reactie op opkomende behoeften. In sommige gevallen worden dergelijke plannen vastgelegd in een meerjarenplan of communicatiestrategie, zonder dat sprake is van een expliciete digitale strategie.

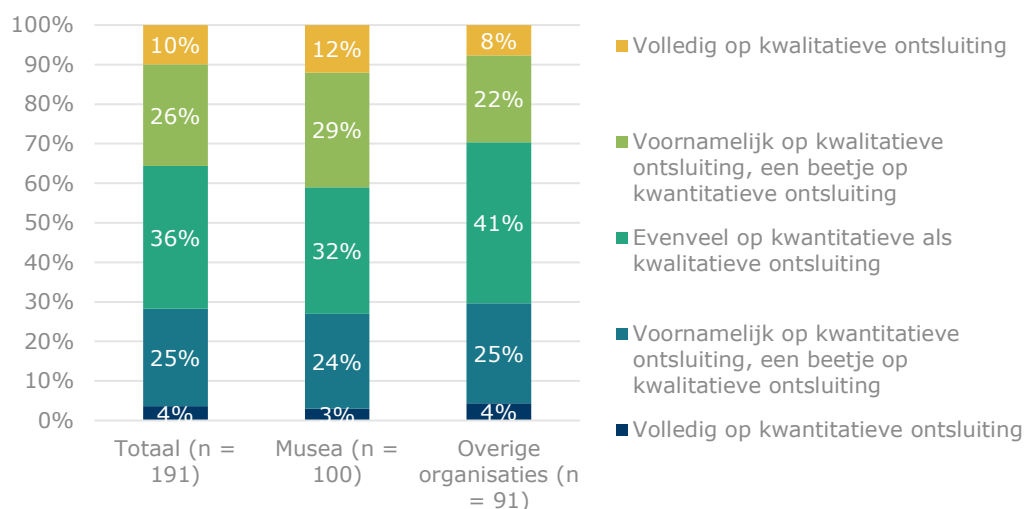
Aan de vertegenwoordigers van erfgoedorganisaties met een digitale strategie is gevraagd of deze strategie als gevolg van de coronapandemie, waarin fysiek bezoek niet of minder goed mogelijk was, belangrijker is geworden.¹⁸ De meerderheid van deze respondenten geeft aan dat dit niet het geval is (55%). In 29% van de gevallen is deze strategie door corona enigszins belangrijker geworden en bij 15% zelfs veel belangrijker.

Erfgoedorganisaties kunnen bij het toegankelijk en vindbaar maken van hun digitaal erfgoed verschillende strategieën hanteren. Zo kan de focus liggen op kwantitatieve ontsluiting, dat wil zeggen het presenteren van zoveel mogelijk digitaal erfgoed met beperkte beschrijvingen. Een andere mogelijkheid is om juist een (beperkte) selectie aan digitaal erfgoed te presenteren voorzien van rijke, contextuele informatie. Hierbij valt op dat er een redelijk evenwichtige verdeling is over de strategieën: bij 36% van de respondenten is de focus meer of volledig gericht op kwalitatieve ontsluiting, bij 29% is dit meer of volledig op kwantitatieve ontsluiting en bij 36% is dit in balans, zie Figuur 4. Verder is te zien dat musea iets vaker meer of volledig gericht zijn op kwalitatieve ontsluiting (41%) dan de overige typen organisaties (30%)¹⁹.

¹⁷ Musea: n=243, archieven: n= 66, historische of heemkundige verenigingen: n=119, overige organisaties: n=96.

¹⁸ Wij merken hierbij op dat sommige erfgoedorganisaties juist meer bezoek ontvingen gedurende de coronapandemie, met name waar dit ging om natuurmonumenten. Zie Dialogic (2021) Evaluatie Subsidieregeling instandhouding monumenten (sim).

¹⁹ Een meer specifieke uitsplitsing is niet mogelijk omdat er sprake is van een te laag aantal antwoorden. Musea: n=100, overige instellingen: n=91.

Figuur 4. Focus digitale strategie van erfgoedorganisaties. Verdere uitsplitsingen zijn te vinden in Bijlage 2.

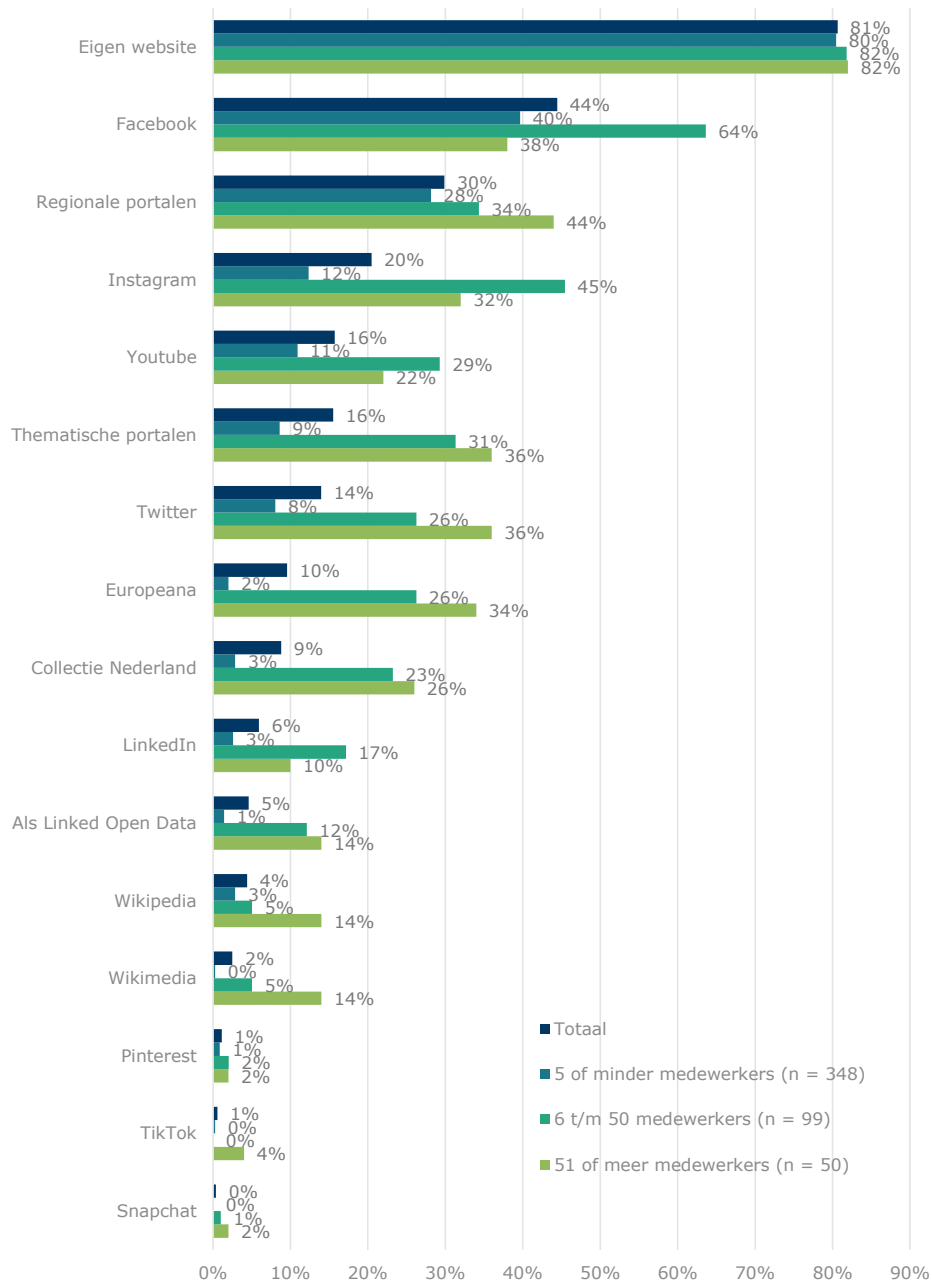
Erfgoedorganisaties gebruiken verschillende **kanalen** om hun digitaal erfgoed te verspreiden en promoten. De eigen website van organisaties wordt daarvoor het meest gebruikt (81%), zie Figuur 5. Dit is een duidelijke toename ten opzichte van ENUMERATE 2016/2017, toen slechts 60% aangaf digitaal erfgoed via de eigen website aan te bieden. Ook Facebook is populair (44%). Met name archieven maken gebruik van meerdere kanalen ter promotie van hun digitaal erfgoed. Gemiddeld gebruiken zij 3,4 verschillende kanalen, zie Tabel 1. Archiven maken in vergelijking met de andere typen organisaties relatief veel gebruik van social media, en dan met name Facebook (60%) en Twitter (33%) (zie Figuur 31 in Bijlage 2). Ook het gebruik van portalen, meer specifiek de thematische portalen (36%) en Europeana (31%) komt bij archiven relatief vaak voor. Regionale portalen worden ook veel gebruikt (28%), maar daarbij zijn de verschillen met de andere type organisaties minder groot (maximaal 6 procentpunt afwijking).

Tabel 1. Gemiddeld aantal kanalen dat is aangevinkt in de enquête.

Uitsplitsing	Eigenschap erfgoedorganisaties	Gemiddeld aantal kanalen aangekruist
Totaal		2,6
Type erfgoedorganisatie	Museum (n=241)	2,4
	Archief (n=67)	3,4
	Historische/heemkundige vereniging (n=119)	1,7
	Overige (n=93)	1,8
Aantal medewerkers	5 of minder (n=348)	1,7
	6 t/m 50 (n=99)	3,5
	51 of meer (n=50)	3,5

Naast verschillen tussen typen organisaties zien we ook verschillen in het gebruik van kanalen tussen kleinere en grotere organisaties. Erfgoedorganisaties met 6 of meer medewerkers maken van meer kanalen gebruik dan organisaties met 5 of minder medewerkers (zie Tabel 1). Opvallend is dat het gebruik van veel social mediakanalen (Facebook, Instagram, Youtube en LinkedIn) relatief hoger is voor de organisaties met 6 t/m 50 medewerkers dan

de organisaties met minder dan 6 of meer dan 50 medewerkers (zie Figuur 5). De grotere organisaties (51 of meer medewerkers) maken daarentegen relatief vaker gebruik van portalen, zoals regionale portalen, thematische portalen en Europeana.

Figuur 5. Gebruik van verschillende kanalen voor het toegankelijk en vindbaar maken van digitaal erfgoed. Verdere uitsplitsingen zijn te vinden in Bijlage 2.

3.3 Erfgoed als data

In de interviews wordt door zowel erfgoedorganisaties als aanbieders als door professionele gebruikers aangegeven dat een belangrijke trend van de afgelopen jaren het denken over **erfgoed als data** is.²⁰ Digitaal erfgoed bestaat hierbij niet uit talloze afzonderlijke collecties in meer of minder digitale vorm, maar is toegankelijk en vindbaar via wat het Netwerk Digitaal Erfgoed²¹ noemt een “infrastructuur voor Verbonden Erfgoed” waarin digitale objecten en collecties tot elkaar in relatie staan. Belangrijke ontwikkelingen hiervoor zijn de DERA, maar ook het belang van Linked Open Data structuren wordt steeds meer gezien. Gesprekspartners geven hierbij aan dat een belangrijke trend is dat de commerciële aanbieders van collectiebeheersystemen deze mogelijkheden nu beginnen in te bouwen in hun software. In interviews wordt aangegeven dat voorheen Linked Data van erfgoedcollecties veelal werd ontwikkeld als onderzoeksproject in samenwerking met wetenschappelijke partners, waarbij de Linked Data in beheer was van een onderzoeksgroep zonder dat duurzame opslag hierbij een doelstelling was. De Linked Data is nu vaker in eigen beheer. Parallel hieraan is de meer recente ontwikkeling van ‘data bij de bron’ die tijdens de Intensivering is ingezet; in plaats van aggregatie en centralisering van erfgoeddata (bijvoorbeeld bij een Collectie Nederland) wordt steeds vaker gedacht in federatieve netwerken van datacollecties.

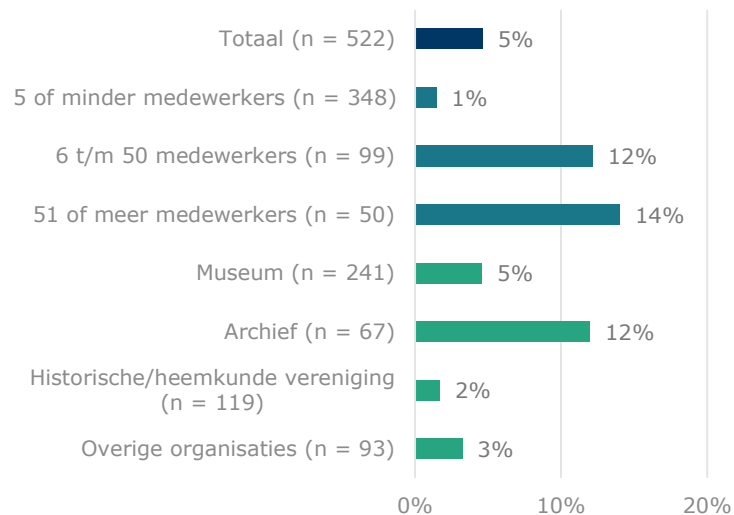
Daarnaast worden deze datastructuren toegankelijker voor kleinere erfgoedorganisaties die niet zelf de expertise in huis hebben, maar dat kunnen uitbesteden aan commerciële aanbieders van collectiebeheersystemen. Een punt van zorg dat hierbij wordt genoemd of erfgoedorganisaties hun (technische) behoeften voldoende kunnen articuleren. Een vraag is of NDE hier dan de coördinatie tussen erfgoedorganisaties en commerciële partijen op zich zou moeten nemen, of dat dit aan de markt kan worden overgelaten. Ook breder wordt nagedacht over de relatie van erfgoedorganisaties tot technologiepartijen. Zo noemen enkele gesprekspartners de sterke rol van onder meer Google en Facebook voor de toegankelijkheid en vindbaarheid van digitaal erfgoed problematisch. In reactie hierop is in 2018 PublicSpaces²² opgericht.

²⁰ Deze trend past in een breder patroon van publieke domeinen waar het belang van data steeds groter wordt. Zie ook Rathenau Instituut (2021). De stand van digitaal Nederland. Naar zeggenschap en vertrouwen in de digitale samenleving.

²¹ Netwerk Digitaal Erfgoed (2021) Activiteitenplan en begroting 1 januari – 31 december 2022.

²² PublicSpaces is een coalitie van verschillende publieke organisaties, zoals publieke omroepen, erfgoed-instellingen, festivals, bibliotheken, musea en onderwijsinstellingen. Onder de paraplu van PublicSpaces werken deze organisaties samen aan een oplossing voor het feit dat ze voor hun communicatie, informatie en mediacirculatie grotendeels afhankelijk zijn van big tech bedrijven en hun platformen. [publicspaces.net]

Op dit moment bieden erfgoedorganisaties hun digitaal erfgoed nog beperkt aan als linked open data, zie Figuur 6. De organisaties met 6 of meer medewerkers lopen hierin ver voor op de organisaties met 5 of minder medewerkers. Qua type erfgoedorganisatie zien we dat archieven al verder zijn in het gebruiken van linked open data. Ook ten aanzien van DERA lijkt maar een beperkt aantal erfgoedorganisaties hier op aan te sluiten, zo geeft 2% van de respondenten aan dat aansluiting op DERA onderdeel is van de digitale strategie, zoals hierboven beschreven.

Figuur 6. Mate waarin erfgoedorganisaties hun digitaal erfgoed aanbieden als linked open data (bijv. via het datasetregister), uitgesplitst naar organisatiegrootte en type erfgoedorganisatie.

Erfgoedorganisaties geven in de interviews hierbij aan dat zij niet alleen meerwaarde zien in het aanbieden van erfgoed als data, maar dat zij ook behoeften hebben in de erfgoeddata van andere organisaties om hun eigen collecties te kunnen verrijken. Onder erfgoedorganisaties en gebruikers kan een infrastructuur van verbonden erfgoed gebruik stimuleren. In het volgende hoofdstuk gaan we verder in op het gebruik van digitaal erfgoed door verschillende gebruikersgroepen.

4 Gebruik

In dit hoofdstuk beschrijven we het gebruik van digitaal erfgoed. Hierbij onderscheiden we het bereik, hoeveel mensen in aanraking komen met digitaal erfgoed, en het gebruik, wat mensen doen met digitaal erfgoed. In paragraaf 4.1 beschrijven we wederom enkele bestaande inzichten op basis van de deskstudie en interviews. In paragraaf 4.2 beschrijven we het bereik van digitaal erfgoed op basis van casusonderzoek van gebruikscijfers van online websites en portalen. In paragraaf 4.3 beschrijven we de resultaten van de enquête onder het algemeen publiek over interesse in en gebruik van digitaal erfgoed. In paragraaf 4.4 beschrijven we tenslotte het professioneel gebruik van digitaal erfgoed in de erfgoedsector, creatieve industrie, wetenschap en onderwijs.

4.1 Bestaande inzichten

Uit de 0-meting kwam naar voren dat de interesse in erfgoed onder het breed publiek groot is en dat een groot deel van de bevolking gebruik maakt van digitaal erfgoed.²³ Ook bleek dat erfgoedinstellingen weinig zicht hebben op de manier waarop hun digitaal erfgoed wordt gebruikt. Ten aanzien van professionele gebruikers identificeerde de 0-meting een aantal ontwikkelingen, zoals het gebruik van adaptief en interactief lesmateriaal (onderwijs), het toepassen van linked open data (wetenschap) en de innovatie op het gebied van beeldherkenning (creatieve sector). Als beperkingen voor de professionele gebruikers werden de vindbaarheid en doorzoekbaarheid van materiaal genoemd.

In principe kan iedereen een gebruiker zijn van digitaal erfgoed, variërend van professionele gebruikers tot leken. In interviews wordt opgemerkt dat het primair en voortgezet onderwijs digitaal erfgoed redelijk goed kan vinden, bijvoorbeeld via Kennisnet²⁴, Wikiwijs²⁵ en LessonUp^{26,27}. Ook de creatieve industrie lijkt haar weg naar het digitaal erfgoed redelijk te kunnen vinden, alhoewel het gebrek aan linked open data de vindbaarheid bemoeilijkt. Onder (geestes)wetenschappers neemt daarbij het gebruik van digitaal erfgoed toe, met name ook waar mogelijkheden voor *big data*-analyses ontsloten worden. Voor het gebruik van digitaal erfgoed onder het algemeen publiek is de afgelopen jaren veelvuldig onderzoek gedaan naar gedragsprofielen, om de gebruiksbehoeften in kaart te brengen.²⁸ Zoals reeds besproken in de 0-meting van het gebruik van digitaal erfgoed zijn er drie gedragsprofielen die het meeste voorkomen onder erfgoedgebruikers: 'gericht informatie verwerven', ' browsen en ontdekken', en 'intens beleven'.²⁹ Erfgoedorganisaties gebruiken deze gedragsprofielen om collecties en de presentatie daarvan beter te laten aansluiten op de mogelijke gebruiker door hun informatiesystemen hierop in te richten. De verschillende

²³ In de volgende paragrafen bespreken we de cijfers en ontwikkelingen.

²⁴ [kennisnet.nl]

²⁵ [wikiwijs.nl]

²⁶ [lessonup.com]

²⁷ Overigens steeg ook het fysieke bezoek aan musea in schoolverband nog tot 2019. In 2020 vond hierin vanwege de coronapandemie echter een daling plaats van 74%. Zie Museumvereniging (2021). Museumcijfers 2020.

²⁸ In totaal heeft het NDE 8 verschillende gedragsprofielen geïdentificeerd, namelijk: 1) gericht informatie verwerven, 2) browsen en ontdekken, 3) intens beleven, 4) creëren met objecten, 5) creëren met datasets, 6) co-creëren in een community, 7) leren, en 8) gamen. Zie NDE (2020). Gedragsprofielen Digitaal Erfgoed: de onderzoeksresultaten tot dusver.

²⁹ KWINK Groep (2019). Onderzoek stand van zaken digitale toegankelijkheid en gebruik Nederlands erfgoed.

gedragsprofielen vragen ook om een andere aanpak. De 'gericht informatie wervende' gebruiker zoekt bijvoorbeeld veel scans (zoals geboorteaktes en plaatjes) en vindt hierin vaak een eigen weg. De 'intens belevende' gebruiker daarentegen is vaak op zoek naar een meer integrale en verhalende presentatie van collecties.

De aandacht van (potentiële) gebruikers van digitaal erfgoed wordt voornamelijk getrokken door verhalen, ofwel aan elkaar gelinkte digitale erfgoedobjecten gepresenteerd in een verhalende context.³⁰ Toepassingen als linked open data helpen om de gebruiksmogelijkheden en te vergroten en de digitale erfgoedbeleving te verbeteren, bijvoorbeeld door verdwenen gebouwen virtueel terug te plaatsen of historische landschappen te reconstrueren. De voortgaande digitalisering van erfgoed zorgt voor een breder gebruik en bredere gebruiksmogelijkheden.³¹

Uit interviews komen wisselende geluiden over de effecten van de coronacrisis op het gebruik van digitaal erfgoed. Door sterk teruglopende bezoeken (ter illustratie: 13 miljoen museumbezoeken in 2020, t.o.v. 33 miljoen in 2019)³² zorgde de coronacrisis voor een versnelling van het gebruik van 'het digitale' en bewustwording over de kansen en mogelijkheden daarvan. De vraag is echter of dit een blijvend effect is. Vooral producerende organisaties gaan weer terug naar de zaal, waardoor de vraag naar digitale beschikbaarheid afneemt. Daarnaast wordt ook genoemd dat de coronacrisis mogelijk tot vertraging van inspanning in relatie tot de Nationale Strategie Digitaal Erfgoed heeft geleid, omdat de prioriteit van erfgoedorganisaties kwam te liggen bij het financieel overeind houden van de instelling.

4.2 Bereik van erfgoed via eigen websites en portalen

Digitaal erfgoed wordt via verschillende kanalen toegankelijk en vindbaar gemaakt. Denk aan eigen kanalen zoals de eigen websites van erfgoedorganisaties en portalen (bijvoorbeeld Europeana) of open kanalen zoals social media (Facebook en Instagram) en Wikimedia. Om inzicht te krijgen in het gebruik van verschillende kanalen zijn twee typen kanalen geselecteerd als casus, namelijk de **eigen websites** van erfgoedorganisaties en **verzamelportalen**.

Zoals genoemd is het meten van gebruik van digitaal erfgoed de afgelopen jaren onderwerp van discussie geweest. Voor dit onderzoek zijn wij uitgegaan van een viertal indicatoren van het gebruik van erfgoedwebsites met digitaal erfgoed, namelijk:

- *Het aantal unieke bezoekers*: een unieke bezoeker is gebruiker die in een bepaalde periode minimaal één keer de website heeft bezocht.
- *Het aantal paginaweergaven*: het aantal pagina's op een website dat door bezoekers bekeken wordt.
- *Het aantal sessies*: een sessie is een bezoek van een gebruiker.
- *De gemiddelde sessieduur*: de gemiddelde sessieduur is de gemiddelde tijd die een gebruiker gedurende een bezoek op de website blijft.

In de enquête die is uitgezet onder erfgoedorganisaties is gevraagd om deze gebruiksgegevens. In totaal hebben 348 vertegenwoordigers van erfgoedorganisaties van in totaal 397 verschillende websites geheel of gedeeltelijk deze gegevens opgeleverd. Daarnaast zijn twee verzamelportalen geselecteerd: *Modemuze*³³ als voorbeeld van een thematisch portaal en

³⁰ NDE (2020). Kwalitatief onderzoek naar klantreizen digitaal erfgoed.

³¹ NDE & OCW (2021). Nationale Strategie Digitaal Erfgoed 2021-2024.

³² Museumvereniging (2021). Museumcijfers 2020.

³³ [modemuze.nl]

*CollectieGelderland*³⁴ en *MijnGelderland*³⁵ als voorbeelden van een regionaal portaal. Deze portalen hebben eveneens de genoemde gebruiksgegevens aangeleverd.

Hieronder gaan we nader in op deze twee type kanalen.

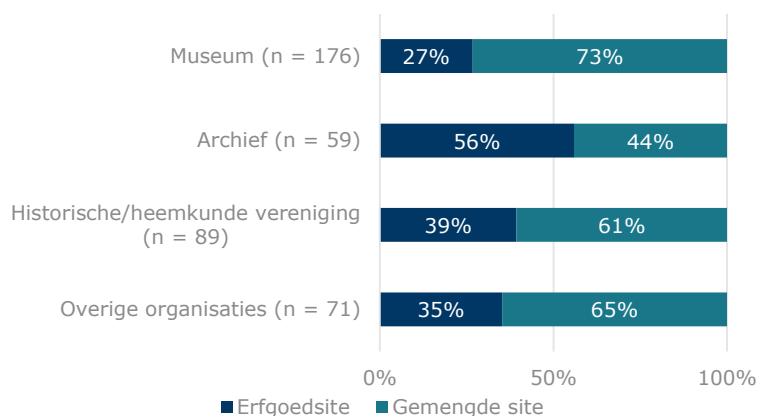
Eigen websites

Tabel 2 geeft een overzicht van de kenmerken van de erfgoedinstellingen die de URL van één of meerdere eigen websites hebben opgegeven. Deze verdeling komt ongeveer overeen met de totale respons op de vragenlijst (zie Bijlage 2). 34 instellingen hebben meer dan één URL opgegeven, met een maximum van vijf.

Tabel 2. Respons gebruiksgegevens bij eigen websites (deel 2 enquête erfgoedorganisaties. N=348).

Uitsplitsing	Eigenschap erfgoedorganisaties	Gedeelte van totale respons
Type organisatie	Museum	45%
	Historische/heemkundige vereniging	23%
	Archief	13%
	Overige	18%
	Onbekend	1%
Aantal medewerkers	5 of minder	68%
	6 t/m 50	18%
	51 of meer	9%
	Onbekend	5%

De websites die door de vertegenwoordigers van de erfgoedorganisaties zijn opgegeven, betreffen hoofdzakelijk gemengde websites (65%). Gemengde websites bevatten zowel corporate informatie als digitaal erfgoed. De rest van de websites zijn erfgoedwebsites, waarop voornamelijk digitaal erfgoed wordt aangeboden (35%). Onder archieven komen erfgoedwebsites het vaakst voor (56%, zie Figuur 7), terwijl de websites van andere typen erfgoedorganisaties vaker gemengde sites zijn.

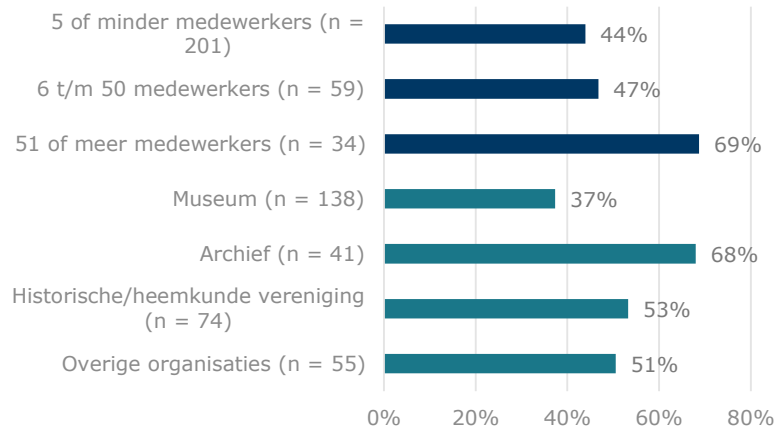

Figuur 7. Type website uitgesplitst naar type erfgoedorganisatie. Verdere uitsplitsingen zijn te vinden in Bijlage 2.

³⁴ [collectiegelderland.nl]

³⁵ [mijngelderland.nl]

Gemiddeld bevat 47% van de pagina's op de opgegeven websites erfgoedmateriaal. Logischerwijs is dat aandeel groter bij de erfgoedwebsites (83%) dan bij de gemengde websites (35%). Figuur 8 toont het gemiddelde aandeel pagina's met erfgoedmateriaal voor verschillende typen organisaties en verschillende grootteklassen. Met name de websites van de grotere erfgoedorganisaties (51 of meer medewerkers) en de archieven bevatten veel pagina's met erfgoedmateriaal.

Figuur 8. Gemiddeld aandeel pagina's met erfgoed op de websites van erfgoedorganisaties uitgesplitst naar aantal medewerkers en type organisatie.

De gebruikscijfers gelden in de meeste gevallen voor de hele website (61%). Dat betekent dat er bij het vastleggen van gebruiksgegevens geen onderscheid wordt gemaakt tussen verschillende pagina's op een website. Voor 17% van de opgegeven websites gelden de gebruikscijfers enkel over de pagina's met digitaal erfgoed. 21% van de respondenten geeft aan niet te weten of de gebruikscijfers over enkel deze pagina's of de gehele website gaan.

In Tabel 3 t/m Tabel 5 worden de opgegeven gebruiksgegevens samengevat. In deze tabellen zijn de gebruiksgegevens van een erfgoedorganisatie, de KB, niet meegenomen. De website van de KB heeft namelijk een uitzonderlijk hoog aantal erfgoedobjecten (ca. 125 miljoen), unieke bezoekers, page views en sessies, wat de gemiddelden sterk vertekent. De aantallen observaties waarop de gemiddelden gebaseerd zijn, staan in Bijlage 2. De uitsplitsing naar type website laat zien dat het gebruik van de erfgoedsites, waar gemiddeld ruim 300.000 erfgoedobjecten/records op opgenomen zijn, hoger ligt dan het gebruik van de gemengde sites waar ook corporate informatie opgenomen is. Erfgoedsites ontvangen gemiddeld meer unieke bezoekers, meer pageviews en meer sessies met een langere sessieduur. Dit lijkt te duiden op een daadwerkelijke interesse voor digitaal erfgoed: naar verwachting worden de erfgoedsites omwille van het digitaal erfgoed bezocht. Bij de gemengde websites is de reden van bezoek een stuk onzekerder, gezien het bezoekers ook kan gaan om de corporate informatie.

Tabel 3. Gebruiksgegevens over 2020 voor alle opgegeven websites en uitgesplitst naar type website.

Gebruiksindicator	Totaal	Erfgoedsite	Gemengde site
Gem. aantal erfgoedobjecten op de website	301.785	313.012	289.976
Gem. aantal unieke bezoekers	83.900	90.984	75.761
Gem. aantal pageviews	721.807	967.848	517.944
Gem. aantal sessies	171.772	210.714	139.444
Gem. sessieduur	04:24	05:22	03:44

Wat betreft deze gebruiksindicatoren is er een duidelijke relatie te zien met de omvang van de erfgoedorganisatie. Voor alle uitgevraagde indicatoren geldt dat de gemiddelde hoogte toeneemt met organisatieomvang (zie Tabel 4). Wel moeten we opmerken dat er met name in de categorie 51 of meer medewerkers sprake is van een beperkt aantal observaties (tussen de 21 en 28, zie Tabel 12 in Bijlage 2).

Tabel 4. Gebruiksgegevens erfgoedorganisaties over 2020 uitgesplitst naar aantal medewerkers.

Gebruiksindicator	5 of minder	6 t/m 50	51 of meer
Gem. aantal erfgoedobjecten op de website	54.761	122.750	1.340.830
Gem. aantal unieke bezoekers	19.273	167.310	165.675
Gem. aantal pageviews	166.698	1.296.227	1.295.342
Gem. aantal sessies	92.822	196.799	252.186
Gem. sessieduur	04:39	03:23	05:28

Tabel 5 toont de verschillen in de gebruiksgegevens tussen typen erfgoedorganisaties. Archieven hebben gemiddeld de meeste erfgoedobjecten op hun website en musea de minste, een logische bevinding gezien de websites van archieven over het algemeen vaker erfgoedwebsites zijn en de websites van musea vaker gemengde sites (zie eerder in Figuur 7). Het gebruik van de websites van archieven is veruit het grootst. Ook verblijven bezoekers relatief lang op archiefwebsites. Hier moet eveneens opgemerkt worden dat we in alle categorieën m.u.v. de musea te maken hebben met een beperkt aantal observaties (tussen de 13 en 44, zie Tabel 13 in Bijlage 2).

Tabel 5. Gebruiksgegevens erfgoedorganisaties over 2020 uitgesplitst naar type erfgoedorganisatie.

Gebruiksindicator	Museum	Archief	Historische/ heemkundige vereniging	Overige
Gem. aantal erfgoedobjecten op de website	45.948	1.434.039	101.805	374.621
Gem. aantal unieke bezoekers	77.724	207.340	16.541	49.951
Gem. aantal pageviews	316.842	2.492.048	159.822	201.024
Gem. aantal sessies	152.107	342.191	32.111	76.644
Gem. sessieduur	02:42	07:17	03:23	04:52

Verzamelportalen

CollectieGelderland.nl en MijnGelderland.nl

CollectieGelderland is een verzamelportaal met een regionale focus. Het portaal bevat 519.083 collectiestukken, waarvan 481.828 met afbeelding. Deze collectiestukken zijn afkomstig van 63 kunst- en erfgoedorganisaties. Deze organisaties zijn hoofdzakelijk musea (47%), kastelen en landhuizen (14%) en historische verenigingen (13%). De collectiestukken zijn te doorzoeken aan de hand van een aantal filters, zoals de collectiehouder, de vervaardiger, de datering en het type object. Ook bevat de website CollectieGelderland.nl 266 verhalen bij individuele objecten en 15 pagina's met 3D-modellen.

CollectieGelderland is onderdeel van Erfgoed Gelderland, een samenwerkingsorganisatie van 30 Gelderse erfgoedorganisaties. Erfgoed Gelderland biedt naast CollectieGelderland.nl ook MijnGelderland.nl aan. Waar CollectieGelderland primair gericht is op het toegankelijk maken van collectiestukken, staan bij MijnGelderland verhalen centraal. In totaal bevat

MijnGelderland 4.007 objectpagina's en 4.379 verhalen over de geschiedenis van Gelderland in canons, routes en speciale uitgelichte verhalen.

Modemuze.nl

Modemuze is een thematisch portaal dat modecollecties van 18 verschillende musea aanbiedt. Het portaal bevat 84.329 collectiestukken met beschrijving die te doorzoeken zijn op datering, collectiehoudende instelling en zelfgekozen trefwoorden. Daarnaast bevat Modemuze 54 themapagina's met verhalen, toelichtingen en/of doorverwijzingen naar collectiestukken rondom een bepaald thema (bijv. Brabantse mode, of 'The Fashion of Protection'³⁶). Tot slot presenteert het portaal 836 blogposts over modegerelateerde onderwerpen.

Tabel 6. Gebruiksgegevens portalen over 2020.

	CollectieGelderland	MijnGelderland	Modemuze
Type portaal	Regionaal	Regionaal	Thematisch
Aantal objectpagina's/ records in database	519.803	4.007	87.000
Unieke bezoekers	55.000	395.169	188.152
Paginaweergaven	235.000	876.850	430.043
Sessies	77.500	475.604	219.934
Gemiddelde sessieduur	02:27	01:28	01:21

Bij de website CollectieGelderland.nl is het relevant om te noemen dat de website eind 2019 is vernieuwd. Dat heeft invloed gehad op de linkwaarde van de website (waarde die de relevantie van de website voor zoekmachines aangeeft), waardoor de indicatoren lager liggen dan in de voorgaande jaren (gemiddeld 200.000 unieke bezoekers per jaar). In 2019 had CollectieGelderland.nl 215.000 unieke bezoekers per jaar. Dit toont het belang van de opgebouwde linkwaarde voor de vindbaarheid van erfgoedwebsites.

Ten slotte hebben we de gebruikscijfers van de portalen vergeleken met de individuele websites van erfgoedorganisaties die zijn aangesloten bij deze portalen en die hebben gereageerd op de online enquête en gebruiksgegevens hebben opgeleverd.³⁷ Daarbij zien we dat het aantal unieke bezoekers van de portalen (als we voor CollectieGelderland uitgaan van het jaar 2019) hoger ligt dan het gemiddelde van de eigen websites van de erfgoedorganisaties. Ook het gemiddelde aantal paginaweergaven en sessies liggen in 2020 hoger voor Modemuze en MijnGelderland (voor CollectieGelderland is dit niet goed te vergelijken). De gemiddelde sessieduur ligt bij alle portalen echter lager dan het gemiddelde van de aangesloten erfgoedorganisaties. Ook is het opvallend dat MijnGelderland, gericht op verhalen, meer bezoekers trekt dan CollectieGelderland, maar juist een kortere sessieduur heeft.

4.2.1 Wikipedia

Ten slotte benoemen we nog een derde kanaal van belang voor erfgoedorganisaties, namelijk Wikipedia. Steeds meer erfgoedorganisaties bieden hun digitale collecties ook aan via WikiMedia/Wikipedia, ofwel voor pagina's over de objecten zelf ofwel als illustratie bij andere pagina's. Zo heeft bijvoorbeeld het Tropenmuseum in de afgelopen jaren ruim 50.000

³⁶ Zie [modemuze.nl]

³⁷ Bij CollectieGelderland/MijnGelderland hebben aangesloten erfgoedorganisaties van 11 eigen websites de gebruiksgegevens ingevuld, bij Modemuze gaat het om 8 eigen websites.

objectfoto's³⁸ geüpload naar Wikimedia. Daarvan worden ongeveer 9.000 afbeeldingen gebruikt in circa 30.000 lemma's van Wikipedia, voornamelijk op de Engelstalige en Indonesische Wikipedia's. Wanneer gebruikers op de afbeeldingen klikken, worden zij doorgeleid naar de site van het museum zelf. Dit vergroot ook het internationaal bereik van het museum.

Wikimedia heeft een pageview API beschikbaar die het mogelijk maakt om inzichten te krijgen in het bereik van digitale collecties via dit platform. Hierbij geldt dat wanneer een object op een wikipagina staat, alle pageviews voor die pagina ook voor dat object worden meegeteld. Dankzij een extern ontwikkelde tool kunnen deze cijfers worden ingezien voor het Tropenmuseum. Daaruit blijkt dat het de objecten van het Tropenmuseum³⁹ op Wikipedia in 2020 per maand ongeveer 18-20 miljoen pageviews behaalden. Hierbij moeten we echter vaststellen dat de cijfers niet geheel goed te interpreteren zijn. Zo had het Tropenmuseum in april 2020 'slechts' 9,5 miljoen pageviews, een halvering ten opzichte van de overige maanden, die niet goed te verklaren valt. Ten tweede zien we dat bij nadere inspectie van de cijfers in sommige gevallen ook lemma's meegeteld worden waar aangegeven erfgoedobjecten niet (langer) op aanwezig zijn. Hoewel duidelijk is dat Wikipedia als kanaal tot (tientallen) miljoenen weergaven kan leiden, is niet goed vast te stellen hoe groot het bereik precies is.

4.3 Gebruik van erfgoed door het brede publiek

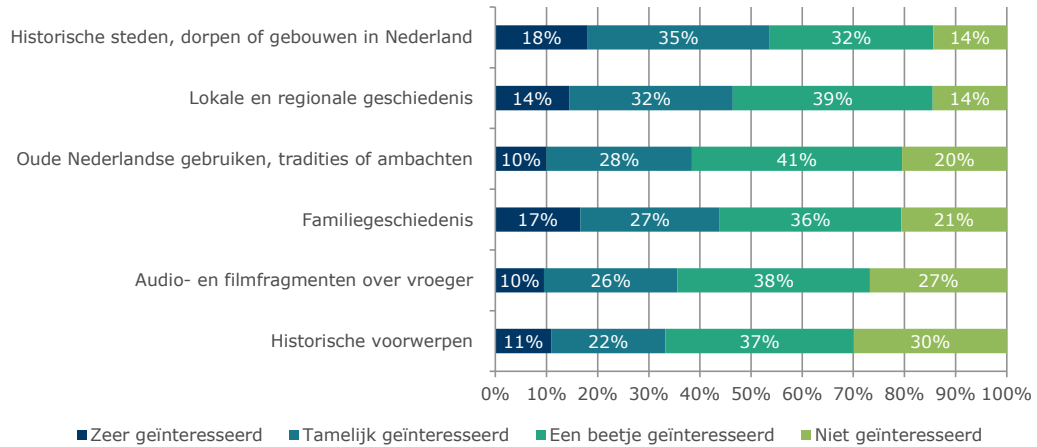
In de 0-meting is via marktonderzoeksbureau Motivaction een enquête uitgezet onder de gebruikersgroep 'de informatie- en ervaringzoekende burger', ook wel 'het brede publiek'. Voor deze 1-meting hebben wij deze enquête in samenwerking van Motivaction herhaald. Daarbij zijn de vragen uit de 0-meting herhaald en zijn enkele nieuwe vragen toegevoegd.

4.3.1 Interesse in cultureel erfgoed

Net als in de 0-meting is de interesse van respondenten in verschillende categorieën van cultureel erfgoed uitgevraagd, zie Figuur 9. Net als in de 0-meting geeft 4% van de respondenten aan in geen enkele categorie geïnteresseerd te zijn en is 96% (enigszins) geïnteresseerd in minstens één categorie. Ook de interesse in specifieke categorieën van cultureel erfgoed verschilt slechts marginaal met drie jaar geleden.

³⁸ [commons.wikimedia.org]

³⁹ [glamtools.toolforge.org]

Figuur 9. Interesse in cultureel erfgoed 2021. N=1.570

Bij de statistiek van 96% geïnteresseerden moet worden opgemerkt dat wij in dit onderzoek, in navolging van de 0-meting, ook respondenten die aangeven 'een beetje geïnteresseerd' te zijn beschouwen als iemand met interesse in erfgoed. Dit is anders dan wat het SCP aanhoudt in haar rapportage op basis van de Vrijtijdsomnibus, waarin dezelfde vraag met dezelfde antwoordopties ook aan meer dan 1.500 Nederlanders is gesteld. Het SCP kwalificeert respondenten als geïnteresseerd in erfgoed indien zij bij een of meer categorieën hebben aangegeven 'tamelijk' of 'zeer' geïnteresseerd te zijn. Wanneer we hetzelfde criterium als het SCP aanhouden is in deze 1-meting 66% van de respondenten geïnteresseerd in cultureel erfgoed. Daarmee liggen de resultaten van de twee onderzoeken dicht bij elkaar.⁴⁰

Alle volgende vragen in de enquête zijn gesteld aan de 96% die aangaf geïnteresseerd te zijn in erfgoed, de overige 4% is niet verder bevraagd.

⁴⁰ Vergelijk Figuur 9 hiervoor met tabel 2.1 in SCP (2021), Wat hebben mensen met cultuur?, p. 17.

Tabel 7 geeft het bezoek aan verschillende typen locaties weer. De data in de eerste twee kolommen zijn afkomstig van de Vrijetijdsomnibus van het SCP (2014 en 2016), de derde kolom bevat de data uit de 0-meting (2019) en de laatste kolom bevat de data uit deze 1-meting (2021). In elke meting is uitgevraagd of/hoe vaak men de afgelopen twaalf maanden een dergelijke locatie heeft bezocht.

Tabel 7. Bezoek aan verschillende typen locaties in verschillende jaren. Bron: Dialogic, SCP (2018) *Het culturele leven*, Kwink Groep.

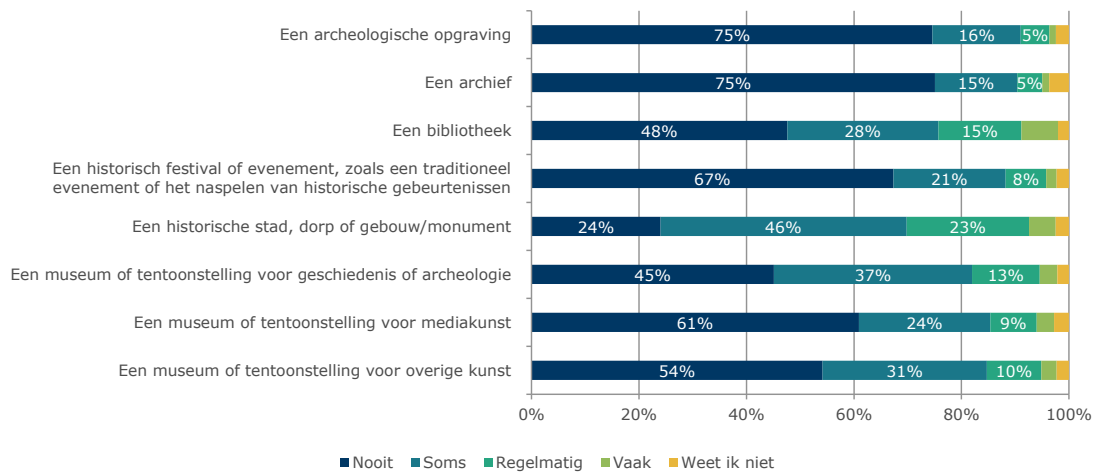
	Aandeel van de bevolking (6+) dat de afgelopen 12 maanden minstens één keer deze locatie heeft bezocht (2014)	Aandeel van de bevolking (6+) dat de afgelopen 12 maanden minstens één keer deze locatie heeft bezocht (2016)	Aandeel van algemeen publiek met interesse in Erfgoed dat de afgelopen 12 maanden minstens één keer deze locatie heeft bezocht (2019)	Aandeel van algemeen publiek met interesse in Erfgoed dat de afgelopen 12 maanden minstens één keer deze locatie heeft bezocht (2021)
Archeologische opgraving	12%	12%	23%	23%
Archief	5%	4%	20%	21%
Bibliotheek	39%	38%	56%	50%
Historisch festival of evenement	25%	26%	35%	30%
Historische stad, dorp of gebouw/mo-nument	59%	55%	74%	74%
Museum of tentoonstelling voor geschiedenis of archeologie	28%	27%	62%	53%
Museum of tentoonstelling voor media-kunst	27%	26%	40%	36%

Er is een duidelijk verschil tussen de data van de Vrijetijdsomnibus enerzijds en de data verkregen via de Motivaction-enquêtes anderzijds. Voor een deel is dit verschil te verklaren door het verschil in de doelgroepen van de enquêtes. De percentages van het SCP hebben betrekking op 'de Nederlandse bevolking van zes jaar en ouder', terwijl de percentages in de twee rechter kolommen betrekking hebben op 'de Nederlandse bevolking van zestien jaar en ouder met interesse in cultureel erfgoed'. De selectie op mensen met interesse in cultureel erfgoed kan in dit geval echter geen groot verschil hebben veroorzaakt, aangezien 96% van onze respondenten is gekwalificeerd als een persoon met interesse in cultureel erfgoed. Een andere relevante factor is dat de respondenten in de Vrijetijdsomnibus het aantal bezoeken op moesten geven in de vorm van een concreet getal, terwijl de respondenten in ons onderzoek moesten kiezen uit de antwoordopties 'nooit', 'soms', 'regelmatig' en 'vaak' (zoals ook in de 0-meting). Het is mogelijk dat respondenten met 'soms' reageren, terwijl zij bij een concreet getal alsnog 0 zouden invullen aangezien men dan meer specifiek de gebeurtenis moet herinneren wanneer men een locatie heeft bezocht. Tot slot zijn er verschillen in de wijze van afnemen van de enquêtes: bij de Vrijetijdsomnibus werden mensen digitaal

benaderd, gevolgd door een bezoek aan de deur indien zij niet reageerden. Bij de Motivation-enquêtes wordt gebruik gemaakt van een eigen panel van mensen die vooraf hebben aangegeven mee te willen werken aan dit soort onderzoeken. Deze factoren samen vormen vermoedelijk de verklaring voor de verschillen.

Aangezien bij de 1-meting dezelfde methodologie is gehanteerd als bij de 0-meting, zijn de cijfers in twee rechter kolommen goed te vergelijken.⁴¹ Hier valt op dat bibliotheken, evenementen, musea en tentoonstellingen het afgelopen jaar minder zijn bezocht dan drie jaar geleden, vermoedelijk vanwege de coronapandemie.

In Figuur 10 is te zien hoe vaak Nederlanders met interesse in erfgoed het afgelopen jaar de verschillende categorieën locaties bezochten.

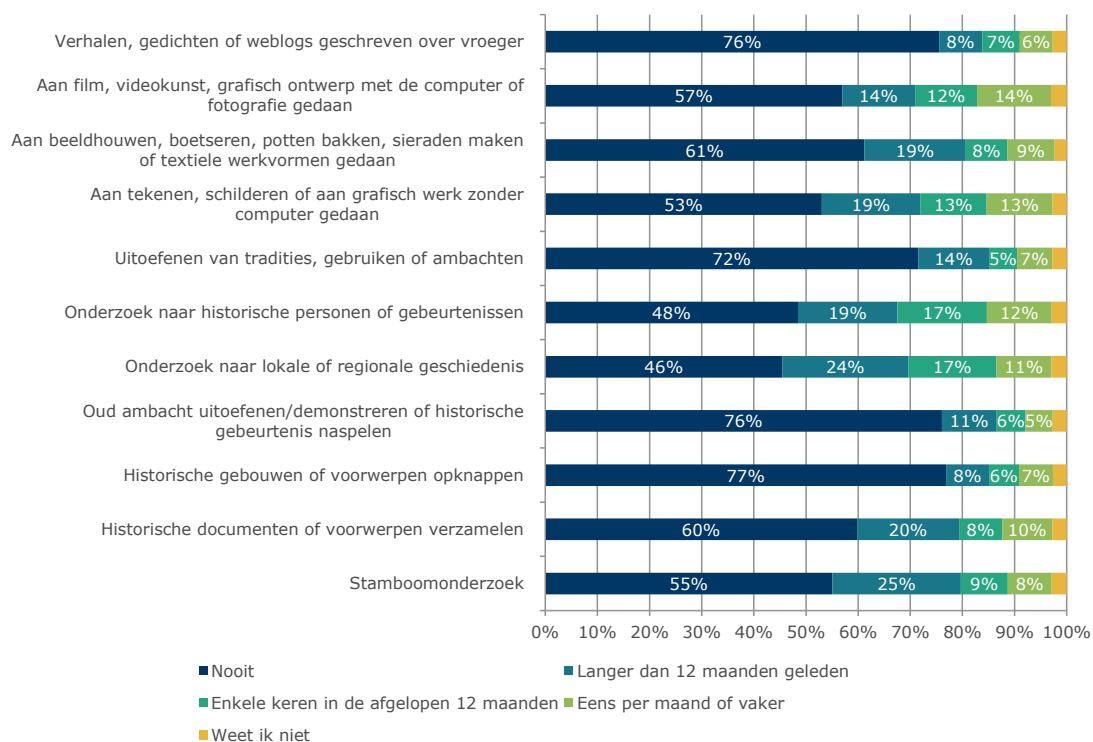

Figuur 10. Bezoek van Nederlanders met interesse in erfgoed van verschillende typen locaties in de afgelopen twaalf maanden. N=1.511

⁴¹ De gehanteerde methodologie voor onze gebruikersenquête is beschreven in Bijlage 2.

4.3.2 Activiteiten

In de gebruikersenquête is ook gevraagd hoe vaak de respondenten bepaalde activiteiten op het gebied van cultureel erfgoed in hun vrije tijd uitvoeren, zie Figuur 11. Het valt op dat elke activiteit tegenwoordig door een iets groter deel van de bevolking wordt gedaan dan ten tijde van de 0-meting. Dit verschil varieert van circa 1-5 procentpunt per activiteit.⁴² De enige categorie met een groter verschil is 'historische gebouwen of voorwerpen opknappen', met een stijging van 8 procentpunt.

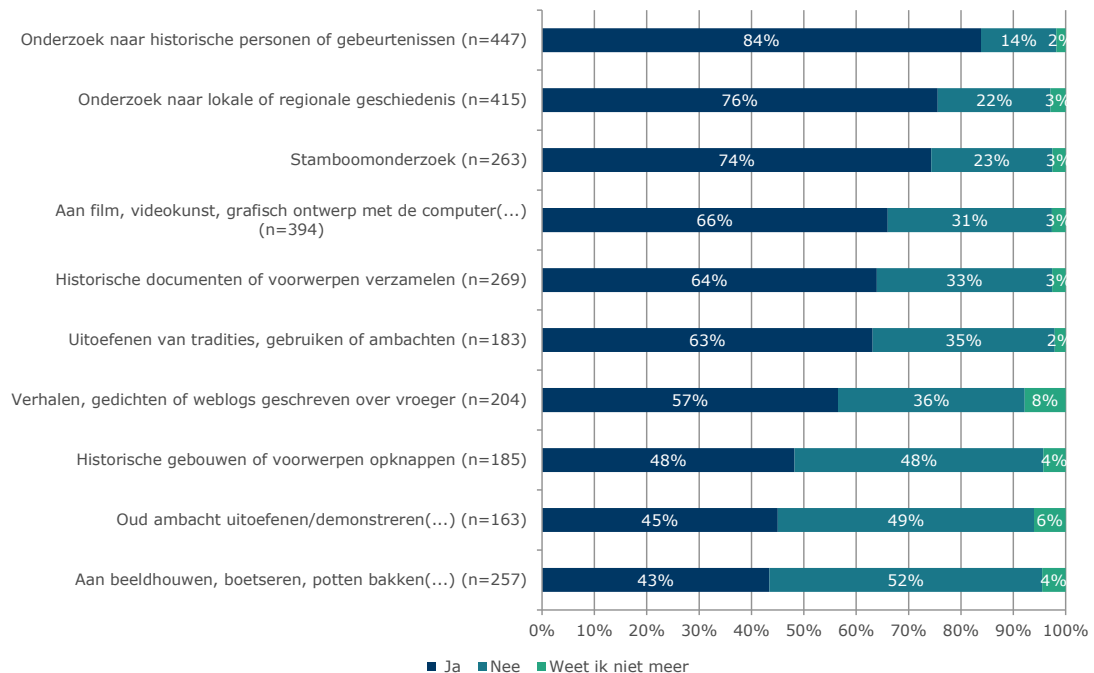

Figuur 11. Activiteiten op het gebied van cultureel erfgoed door mensen met interesse in erfgoed. N=1.511

Gemiddeld hebben respondenten 2 van bovenstaande activiteiten uitgevoerd in de afgelopen twaalf maanden. Bij een uitsplitsing naar leeftijd valt op dat respondenten onder de 35 jaar de afgelopen gemiddeld gezien aanzienlijk meer verschillende activiteiten hebben ondernomen dan gemiddeld (3,1), terwijl respondenten van 45 jaar en ouder aanzienlijk minder verschillende activiteiten hebben ondernomen (1,3).

⁴² Zie KWINK Groep (2019) Onderzoek stand van zaken digitale toegankelijkheid en gebruik Nederlands erfgoed, p. 35.

Respondenten werd vervolgens bevroegd of bij de uitgevoerde activiteiten gebruik is gemaakt van internet. Deze vraag werd gesteld voor elke activiteit die de respondent in het afgelopen jaar had uitgevoerd. In Figuur 12 zijn de resultaten te zien. Hierbij valt op dat voor alle activiteiten die geen betrekking hebben op handmatige bewerking of uitvoering van erfgoed de meerderheid aangeeft gebruik te maken van internet. Over alle activiteiten stellen we vast dat 90% van de respondenten met interesse in cultureel erfgoed voor minstens één activiteit op het gebied van cultureel erfgoed internet gebruikt.⁴³ Dit is vergelijkbaar met de 0-meting, toen dit 91% betrof.

Figuur 12. Internetgebruik bij activiteiten op het gebied van cultureel erfgoed. N verschilt per activiteit, zie figuur.

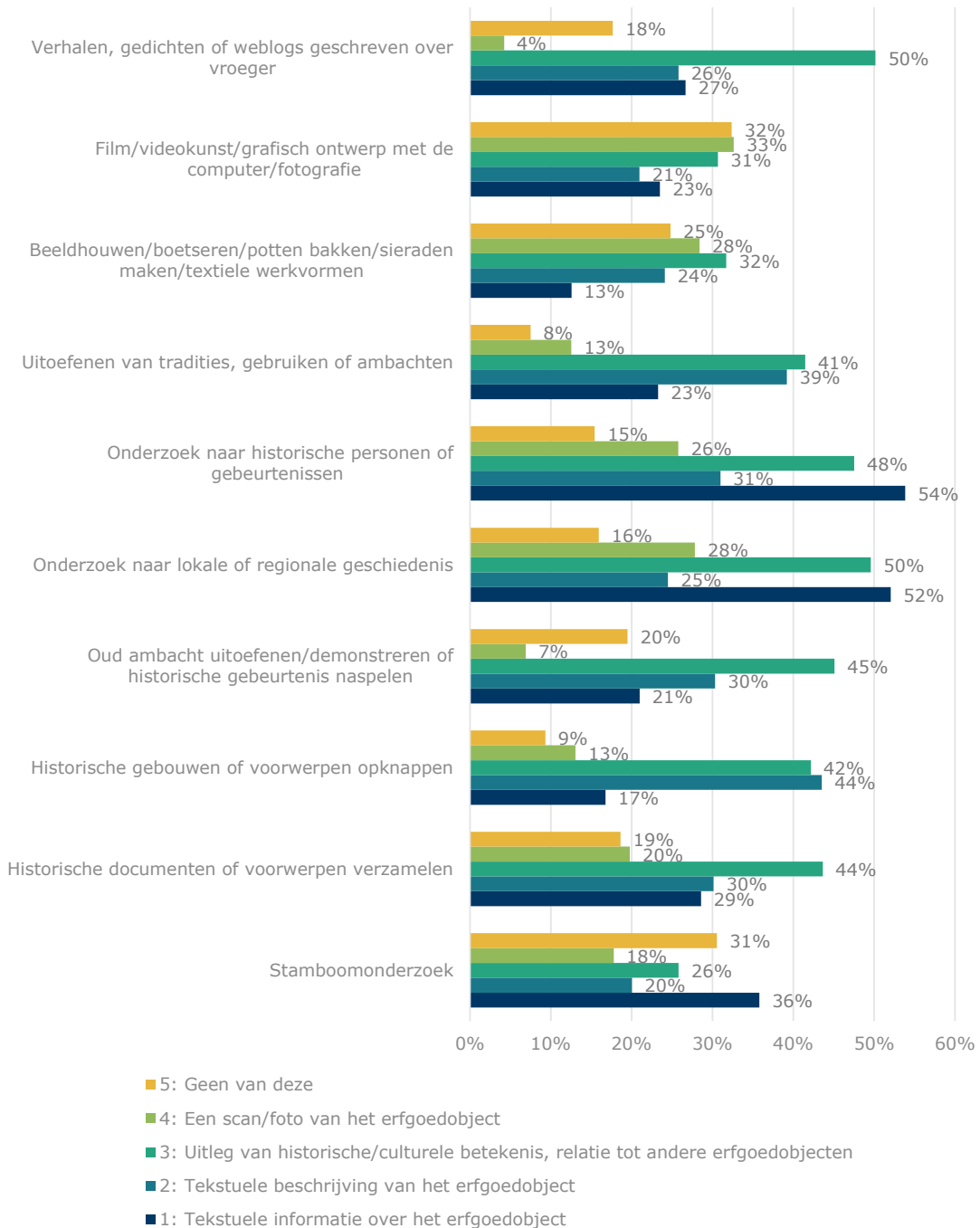
Bij een aantal activiteiten wordt aanzienlijk vaker gebruik gemaakt van het internet dan drie jaar geleden:

- Opknappen van historische gebouwen en voorwerpen: 48% (2021) t.o.v. 36% (2019).
- Oud ambacht uitoefenen/demonstreren of historische gebeurtenissen naspelen: 45% (2021) t.o.v. 32% (2019).
- Uitoefenen van tradities, gebruiken of ambachten: 63% (2021) t.o.v. 49% (2019).

Bij de activiteit 'onderzoek naar lokale of regionale geschiedenis' is het internetgebruik juist aanzienlijk minder dan in 2019: 76% (2021) t.o.v. 86% (2019).

⁴³ Indien we ook de respondenten meetellen die aan hebben gegeven niet geïnteresseerd te zijn in cultureel erfgoed stellen we vast dat 87% van het algemeen publiek internet gebruikt voor activiteiten op het gebied van cultureel erfgoed.

Voor elke activiteit zijn de respondenten die internet voor deze activiteit gebruiken gevraagd welke informatie zij bij de activiteit nodig hebben, een nieuwe vraag ten opzichte van de 0-meting. De resultaten staan in Figuur 13. We zien dat bij bijna elke activiteit meer dan 40% van de respondenten op zoek is naar uitleg van de historische/culturele betekenis van het erfgoed of de relatie tot andere erfgoedobjecten. Scans en foto's worden daarentegen veel minder vaak als benodigd aangegeven. Daarmee lijkt de trend richting meer kwalitatieve ontsluiting onder erfgoedorganisaties (zie paragraaf 3.2) goed aan te sluiten op de gebruiksbehoefte van het algemeen publiek.

Figuur 13. Benodigde digitale informatie bij uitvoeren van activiteiten op het gebied van cultureel erfgoed. N=1.363.

Respondenten die wel een of meer activiteiten hebben uitgevoerd het afgelopen jaar, maar daarbij geen internet hebben gebruikt, zijn gevraagd waarom. Tabel 8 geeft weer welk deel van hen elke reden heeft gegeven, voor zowel de 0-meting als de 1-meting.

Tabel 8. Redenen waarom respondenten geen gebruik heeft gemaakt van internet bij hun erfgoed-activiteiten.

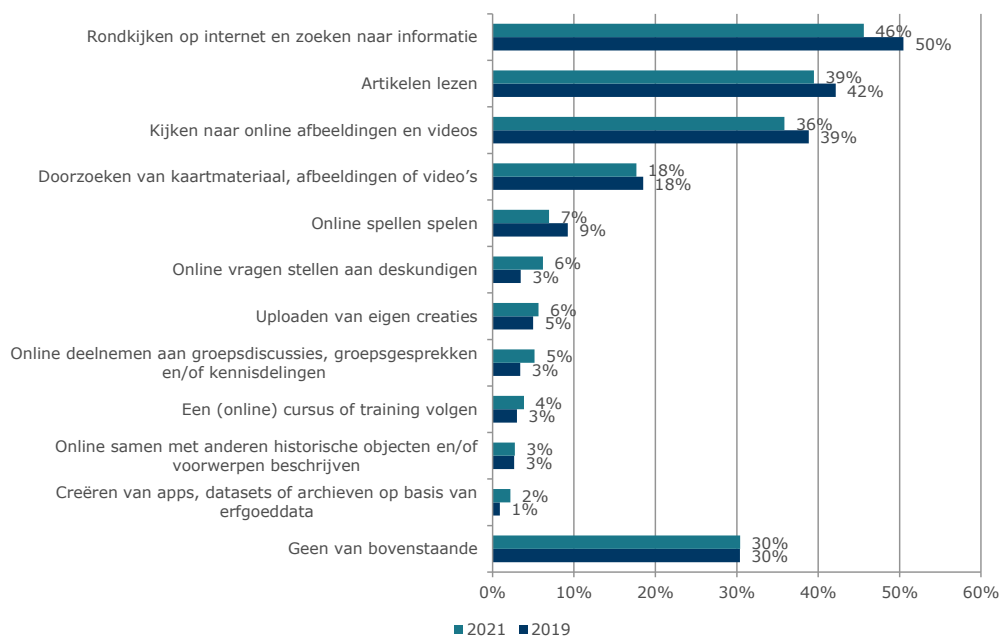
Reden	2019 (n=137)	2021 (n=148)
Ik heb geen behoefte aan informatie van het internet	30%	38%
Ik heb niet aan die mogelijkheid gedacht	25%	21%
Ik heb geen tijd	19%	20%
Ik weet niet waar ik de juiste informatie kan vinden	9%	12%
Ik weet niet waar ik betrouwbare informatie kan vinden	8%	11%
De informatie die ik zoek is niet online beschikbaar	7%	9%
Anders, namelijk:	13%	7%
Ik heb geen internet tot mijn beschikking	0%	1%

Vervolgens is dezelfde respondenten gevraagd hoe zij verwachten in de toekomst informatie op te zoeken. 41% verwacht in de toekomst wel gebruik te maken van internet, zoals te zien in Tabel 9.

Tabel 9. Hoe respondenten die nog geen internet voor hun erfgoed-activiteiten hebben gebruikt verwachten in de toekomst informatie over erfgoed op te zoeken.

	2019 (n=137)	2021 (n=148)
Via internet	37%	41%
Bij musea	21%	28%
Ik verwacht geen informatie op te zoeken	24%	24%
Via vrienden/kennissen/familie	25%	19%
Boeken, kranten, tijdschriften of artikelen	24%	17%
Bij bibliotheken	20%	16%
Ik zoek hier geen informatie over op	13%	13%
Bij archieven	9%	8%
Radio of tv	9%	8%
Via apps		7%
Anders	1%	4%

De respondenten die aangaven wel internet bij (sommigen) van hun erfgoed-activiteiten te gebruiken, zijn gevraagd wat voor 'digitale activiteiten' ze weleens uitvoeren. Figuur 14 toont de resultaten. Het valt op dat de meer 'consumerende' activiteiten, zoals het rondkijken op internet en het bekijken van afbeeldingen en video's, iets zijn afgenomen ten opzichte van de 0-meting, terwijl activiteiten als vragen stellen aan deskundigen en deelnemen aan groepsdiscussies zijn toegenomen.

Figuur 14. Mensen die bepaalde digitale activiteiten uitvoeren, als percentage van de groep mensen die wel eens internet gebruikt bij zijn erfgoed-activiteiten. N=1.363 (2021); N=1.369 (2019).

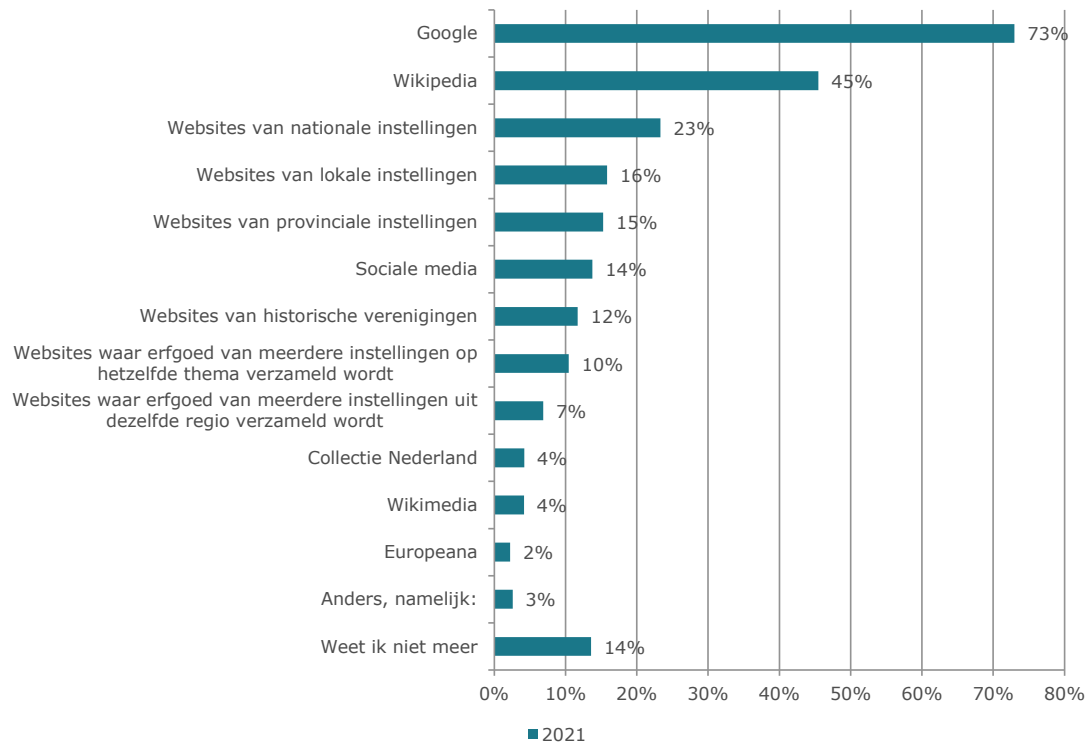
Nieuw in de 1-meting was de vraag wat het effect van internetgebruik van cultureel erfgoed op de respondenten zelf is. De antwoordopties zijn gebaseerd op doelstellingen voor cultureel erfgoedbeleid.⁴⁴ Hierbij kunnen deze resultaten inzicht geven in of het digitaal erfgoed de beleidsdoelstellingen behaalt. In Figuur 15 is te zien welk deel van de respondenten elk antwoord noemt. Hierbij valt op dat 71% van de respondenten een effect ervaart. De meest voorkomende effecten hierbij zijn ontspanning en plezier is (35%), stimulering van interesse in cultuur en erfgoed (33%) en een beter besef van de geschiedenis van Nederland (33%).

Figuur 15. Het effect van internetgebruik van cultureel erfgoed op de respondenten zelf, als percentage van de groep mensen die wel eens internet gebruikt bij zijn erfgoed-activiteiten. N=1.363.

⁴⁴ Zie Cultuur in een open samenleving (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2018) en Effectief cultuurbeleid – Leren van evalueren (Boekmanstichting, 2012).

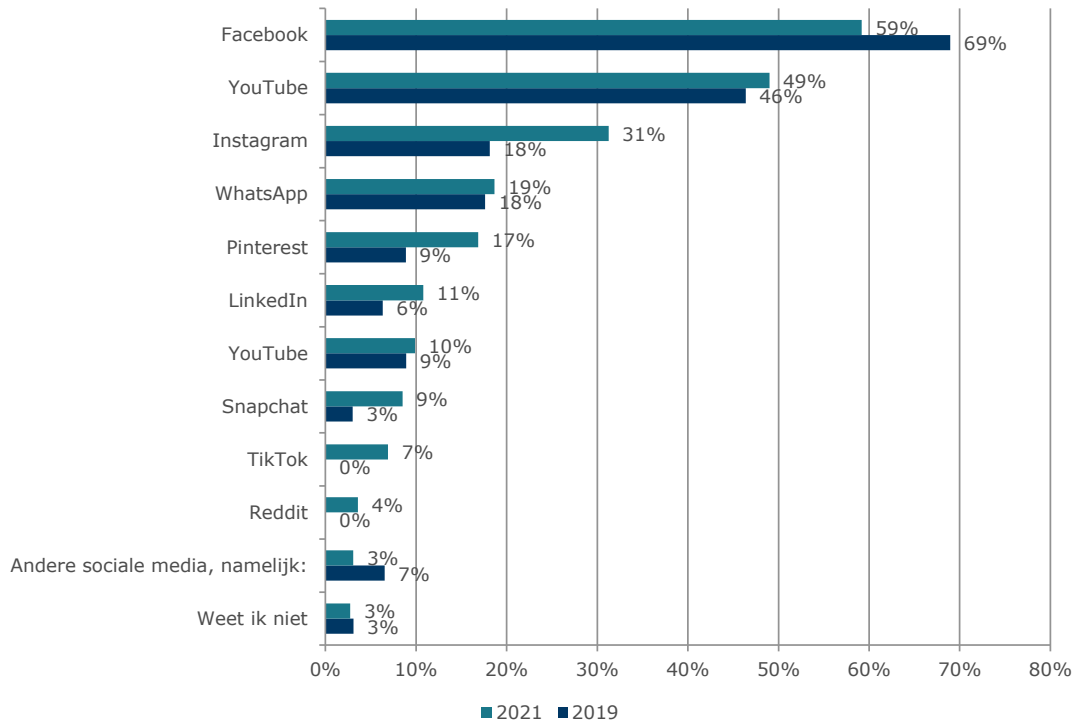
Ook is de respondenten gevraagd welke kanalen zij gebruiken bij de activiteiten die ze uitvoeren. Dit was een nieuwe vraag, de data zijn er daarom enkel voor 2021, zie Figuur 16.

Figuur 16. Aantal mensen dat aangeeft bepaalde kanalen te gebruiken, als percentage van de groep mensen die wel eens internet gebruikt bij zijn erfgoed-activiteiten. N=1.363.

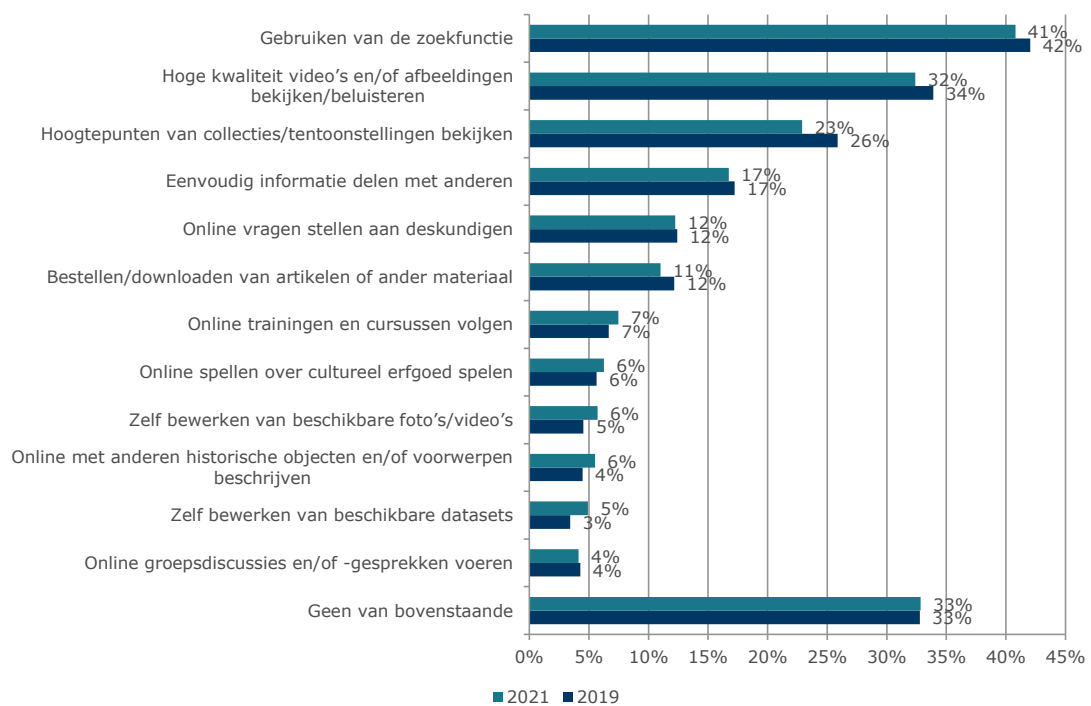
In een losse vraag is aan dezelfde groep respondenten expliciet gevraagd of ze in de afgelopen 12 maanden sociale media hebben gebruikt bij het bekijken, beluisteren of delen van informatie over cultureel erfgoed. 26% antwoordde hier 'ja', ten opzichte van 27% in 2019.⁴⁵ Aan deze mensen is gevraagd welke sociale media zij hiervoor hebben gebruikt, zie Figuur 17. Facebook blijkt nog steeds het populairst, net als in de 0-meting, maar is wel aanzienlijk in populariteit afgenomen. Instagram, Pinterest en LinkedIn en Snapchat zijn sterk in gebruik toegenomen. TikTok en Reddit zijn dit jaar voor het eerst als antwoordopties opgenomen.

⁴⁵ Dat dit percentage hoger is dan de 14% die in de vorige vraag aangaf sociale media te gebruiken, komt doordat 'bekijken, beluisteren en delen van informatie over cultureel erfgoed' breder is dan de gedefinieerde activiteiten.

Figuur 17. Gebruik van sociale media voor digitaal erfgoed, als percentage van mensen die het afgelopen jaar sociale media hebben gebruikt om digitaal erfgoed te bekijken, beluisteren of delen. N=358.

Behalve naar hun eigen activiteiten zijn de respondenten ook gevraagd naar de opties die zij interessant vinden voor een website over cultureel erfgoed, zie Figuur 18.

Figuur 18. Mensen die bepaalde opties voor een website over cultureel erfgoed interessant vinden, als percentage van de groep mensen die wel eens internet gebruikt bij zijn erfgoed-activiteiten. N=1.363 (2021); N=1.369 (2019).

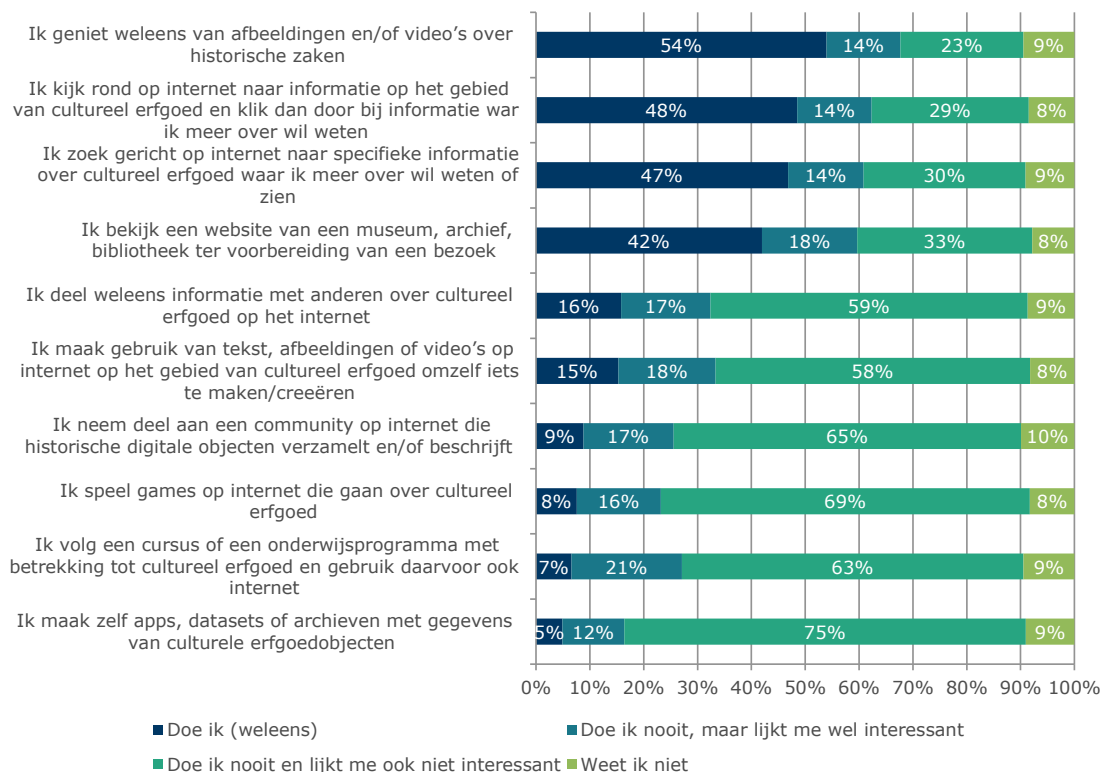
4.3.3 Effect coronapandemie op gebruik

Respondenten die wel eens internet gebruiken bij hun activiteiten (N=1.363) zijn ook gevraagd of zij de afgelopen drie jaar meer of minder cultureel erfgoed op het internet zijn gaan gebruiken. 54% geeft aan dat hier geen verschil in zat, 11% geeft aan meer te zijn gaan gebruiken en 3% veel meer, terwijl 9% aangeeft minder te zijn gaan gebruiken en nog eens 9% zelfs veel minder. De overige 14% weet het niet.

Vervolgens is specifiek gevraagd naar het effect van de coronapandemie op het gebruik. 75% geeft aan dat de pandemie geen effect heeft gehad op de mate waarin hij of zij digitaal erfgoed gebruikt. 13% geeft aan meer te zijn gaan gebruiken vanwege pandemie, terwijl 12% aangeeft hierdoor juist minder te zijn gaan gebruiken. De coronapandemie heeft voor een aanzienlijke groep Nederlanders (25%) dus effect gehad op de mate waarin zij digitaal erfgoed gebruiken, maar dit effect is vrijwel even vaak positief als negatief geweest.

4.3.4 Gedragsprofielen

Aan de in eerder onderzoek geïdentificeerde gedragsprofielen⁴⁶ zijn specifieke activiteiten gekoppeld, om te onderzoeken hoeveel de gedragsprofielen in de praktijk voorkomen. Figuur 19 laat daarmee zien welk deel van de mensen weleens een bepaald gedragsprofiel vertoont. Ook wordt hier direct in beeld gebracht of men interesse heeft in de activiteiten die ze (tot nu toe) nooit uitoefenen. De cijfers verschillen nauwelijks van de cijfers in de 0-meting. Alleen het spelen van online games die gaan over cultureel erfgoed komt duidelijk vaker voor dan ten tijde van de 0-meting (8% t.o.v. 5%).

Figuur 19. Mensen die de activiteiten gekoppeld aan de gebruiksprofielen weleens uitvoeren of interessant vinden, als percentage van de groep mensen die wel eens internet gebruikt bij zijn erfgoed-activiteiten. N=1.363.

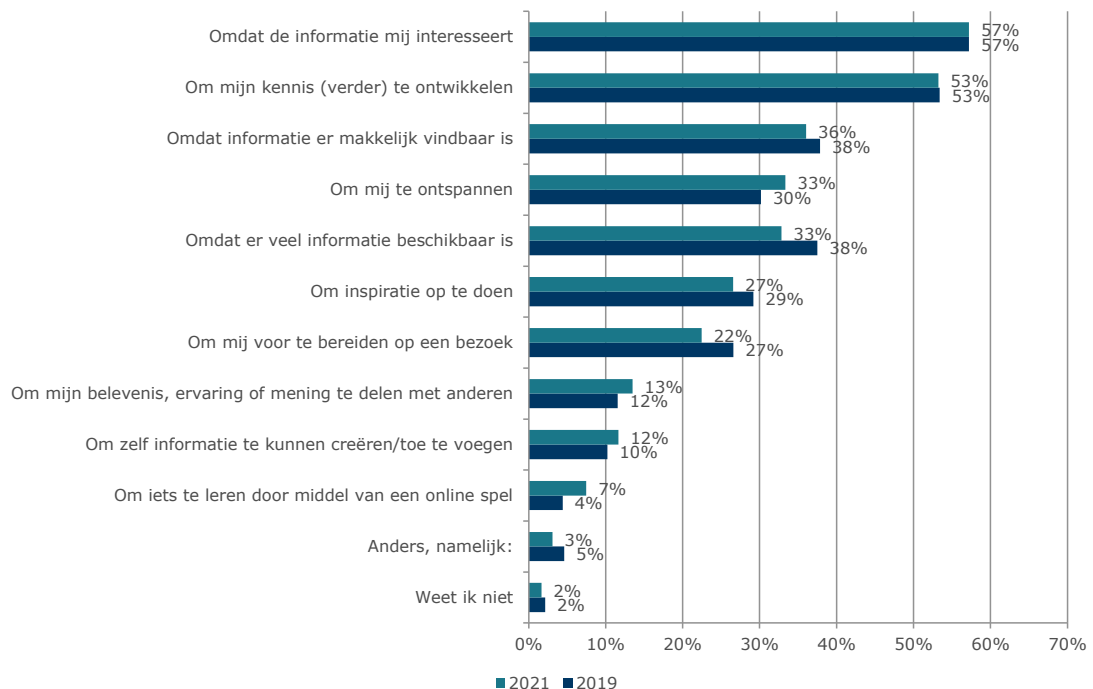
⁴⁶ NDE (2020). Gedragsprofielen Digitaal Erfgoed: de onderzoeksresultaten tot dusver.

Bij een aantal gedragsprofielen zijn duidelijke verschillen te zien tussen leeftijdsgroepen of tussen sectoren. Met name jongvolwassenen (16 t/m 24) doen vaker dan gemiddeld aan cursussen, creëren en gamen op het gebied van digitaal erfgoed en nemen vaker deel aan communities die historische digitale objecten verzamelen of beschrijven. Rondkijken op internet naar informatie, gericht zoeken naar specifieke informatie en genieten van afbeeldingen of video's wordt daarentegen vaker gedaan door de oudere respondenten dan door de jongere.

Verder zien we dat respondenten die werkzaam zijn in de onderwijssector vaker dan gemiddeld websites van instellingen bekijken ter voorbereiding op een bezoek (68% t.o.v. 42%), vaker rondkijken naar informatie (59% t.o.v. 48%) en vaker deelnemen aan communities (16% t.o.v. 9%). We hebben ook uitsplitsingen gemaakt voor de sectoren 'wetenschap', 'erfgoed' en 'creatieve sector', maar over het algemeen zijn hier te weinig respondenten per sector om betrouwbare uitspraken te kunnen doen. Uitzondering hierop zijn een aantal uitschieters die weinig verrassend zijn: in de creatieve sector wordt bovengemiddeld vaak gebruik gemaakt van erfgoed om zelf iets te creëren (46% t.o.v. 15%) en in de erfgoedsector wordt bovengemiddeld vaak deelgenomen aan communities (42% t.o.v. 9%).

Verder worden in de sectoren wetenschap en erfgoed meer online games over cultureel erfgoed gespeeld dan gemiddeld (26% t.o.v. 8%) en zijn in de sectoren wetenschap, erfgoed en de creatieve sector bovengemiddeld veel mensen die zelf apps, datasets of archieven over cultureel erfgoed maken (20% t.o.v. 5%).

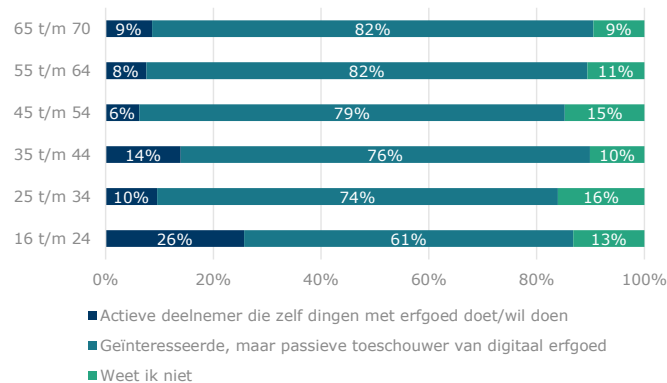
Mensen die meerdere activiteiten uitvoeren, is gevraagd wat hun motivatie was om internet te gebruiken bij hun activiteiten, zie Figuur 20. Het (in verhouding) grootste verschil met de 0-meting is het aantal mensen dat 'iets leren door middel van een online spel' als motivatie heeft genoemd. Dit is in lijn met het feit dat het gedragsprofiel dat hierbij past tegenwoordig vaker voorkomt, zoals te zien in de vorige vraag.

Figuur 20. De motivatie van mensen om internet te gebruiken bij hun activiteiten, als percentage van de mensen die meerdere activiteiten op internet uitvoeren. n=610 (2021); n=609 (2019).

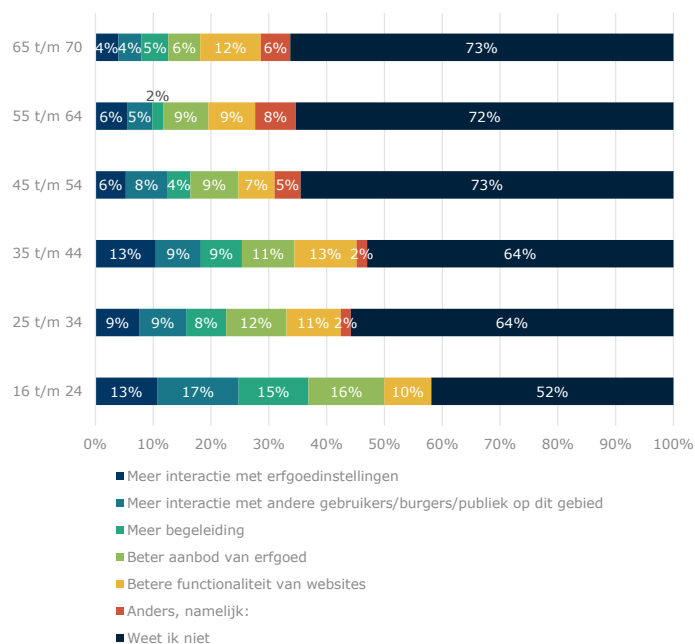
4.3.5 Participerend gebruik van erfgoed

Respondenten is gevraagd of zij zichzelf zien als een participerende (actieve) of als een consumerende (passieve) gebruiker op het gebied van cultureel erfgoed, zie Figuur 21. Het aandeel dat zichzelf ziet als een actieve gebruiker die zelf dingen met erfgoed doet of wil doen is gestegen van 9% in 2019 naar 12% in 2021. Respondenten in de sector wetenschap en de creatieve sector zien zichzelf vaker als actieve gebruiker, respectievelijk 56% en 47% ten opzichte van het gemiddelde van 12%. Daarnaast valt op dat jongvolwassenen (16 t/m 24 jaar) zichzelf bovengemiddeld vaak als actieve gebruiker zien. In deze groep is ook sprake van een aanzienlijke toename ten opzichte van de 0-meting: 26% ziet zichzelf als actieve gebruiker, ten opzichte van 12% in 2019. Ook bij de leeftijdscategorie 35 t/m 44 is er een flinke toename (14% t.o.v. 7%), terwijl de groep 45 t/m 54 juist een afname vertoont (6% t.o.v. 11%).

Figuur 21. Actieve versus passieve gebruikers van cultureel erfgoed, uitgesplitst naar leeftijd. n=990.

Gevraagd hoe hun actieve participatie gestimuleerd zou kunnen worden, geeft het merendeel aan dit niet te weten, zoals te zien in Figuur 22. Beter functionaliteit van websites en beter aanbod van erfgoed lijken de belangrijkste kansen voor verdere stimulering te zijn. In de uitsplitsing naar leeftijd is te zien dat met name jongvolwassenen over het algemeen open staan voor de verschillende suggesties om hun actieve participatie te stimuleren.

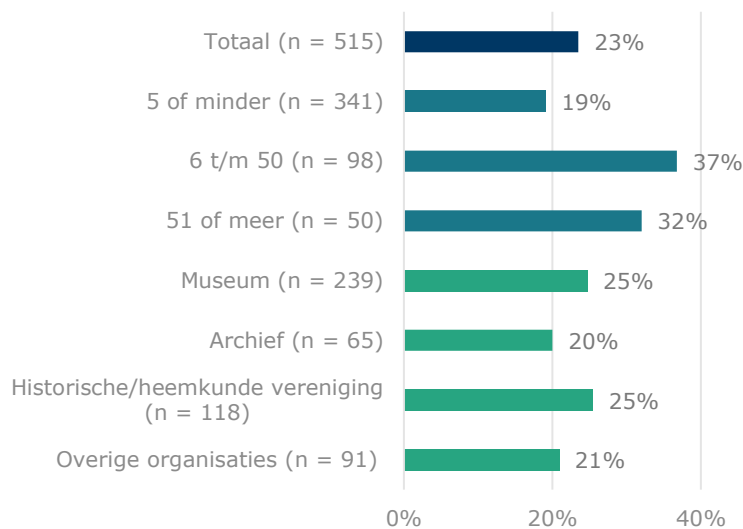

Figuur 22. Hoe kan je actieve participatie gestimuleerd worden? Als percentage van de groep mensen die wel eens internet gebruikt bij zijn erfgoed-activiteiten, uitgesplitst naar leeftijd. N=1.363.

4.4 Professioneel gebruik van erfgoed

Naast het brede publiek zijn ook enkele gebruikersgroepen geïdentificeerd die professioneel gebruik maken van erfgoed, te weten het onderwijs, de wetenschap, de creatieve industrie, maar ook erfgoedorganisaties zelf. Zoals eerder genoemd vormen professionele gebruikersgroepen een interessant perspectief omdat onder deze groepen het participatief gebruik van digitaal erfgoed veel hoger is dan onder het algemeen publiek.

In de enquête onder erfgoedorganisaties geeft ongeveer een kwart van de **erfgoedorganisaties** (23%) aan dat zij gebruik maakt van data van andere organisaties om (informatie over) hun eigen collectie te verrijken, zie Figuur 23. Musea en historische of heemkundige verenigingen doen dit iets vaker dan andere typen erfgoedorganisaties. Ook maken grotere erfgoedorganisaties (6 of meer medewerkers) vaker gebruik van data van andere dan kleinere organisaties. In de interviews wordt hierover vermeld dat er vaak wel behoefte is aan het gebruik van erfgoed van andere organisaties, maar dat er onvoldoende capaciteit is om aan te sluiten op de erfgoedinfrastructuur (bijv. koppeling van API's) of dat relevant erfgoed te verspreid is over meerdere erfgoedorganisaties. In dit kader werd ook de behoefte geuit aan een zogenoemde infrastructuur voor verbonden erfgoed.

Figuur 23. Gebruik van data van andere erfgoedorganisaties door erfgoedorganisaties.

Ook onder gesprekspartners uit de **creatieve industrie** blijkt dat met name het gebruik van erfgoed als data van belang is. Hiervoor is ook de kwantitatieve ontsluiting, waarbij zo veel mogelijk wordt ontsloten, van belang. Bovendien speelt de verbeterde toegang tot erfgoed middels API's⁴⁷ een belangrijke rol voor deze groep, wat hen de mogelijkheid geeft om nieuwe digitale toepassingen te ontwikkelen. Daarbij valt echter wel op dat veel projecten nog in samenwerking met erfgoedorganisaties gebeuren, in plaats dat er al direct sprake is van activiteiten op een eerdergenoemde infrastructuur.

Onder **wetenschappers** is in toenemende mate aandacht voor digitaal erfgoed. Onder geesteswetenschappers die erfgoed gebruiken als onderwerp van historisch of cultureel onderzoek is te zien dat wanneer erfgoed digitaal beschikbaar is hier dankbaar gebruik van wordt gemaakt, aangezien dit onder andere de reistijd beperkt. Ook als gevolg van de coronamaatregelen is dit enigszins toegenomen, hoewel het afhankelijk is van digitale

⁴⁷ Application Programming Interface; dit geeft toegang tot de collectie voor software en algoritmes.

beschikbaarheid van erfgoed: het is bij dergelijk onderzoek immers vaak zo dat men erfgoed selecteert op basis van de relevantie voor de onderzoeksvraag en niet op digitale beschikbaarheid. Vaak is nog onvoldoende gedigitaliseerd om onderzoek volledig digitaal uit te kunnen voeren. Daarnaast wordt erfgoed als data gebruikt, met name voor onderzoek in digital humanities of informatica. Daarbij vormt digitaal erfgoed een rijke bron met een zekere mate van 'messiness' wat het interessant maakt voor onderzoek, bijvoorbeeld voor het ontwikkelen of testen van kunstmatige intelligentie-toepassingen. Op termijn kunnen dergelijke projecten zich ook weer terug vertalen in verbeterde toepassingen voor ontsluiting van erfgoed. Gesprekspartners geven echter aan dat het vaak nog niet duidelijk is hoe om te gaan met verrijkingen die ontstaan uit onderzoek en dat deze daardoor vaak na afloop van het onderzoek verloren gaan. Een derde vorm van onderzoek die enigszins toeneemt, is digitalisering van erfgoed als onderwerp van studie zelf, waarbij wordt nagedacht over wat de mate van digitalisering en de selecties die worden gemaakt wat (eerst) te digitaliseren tonen over hoe wordt nagedacht over het belang van erfgoed.

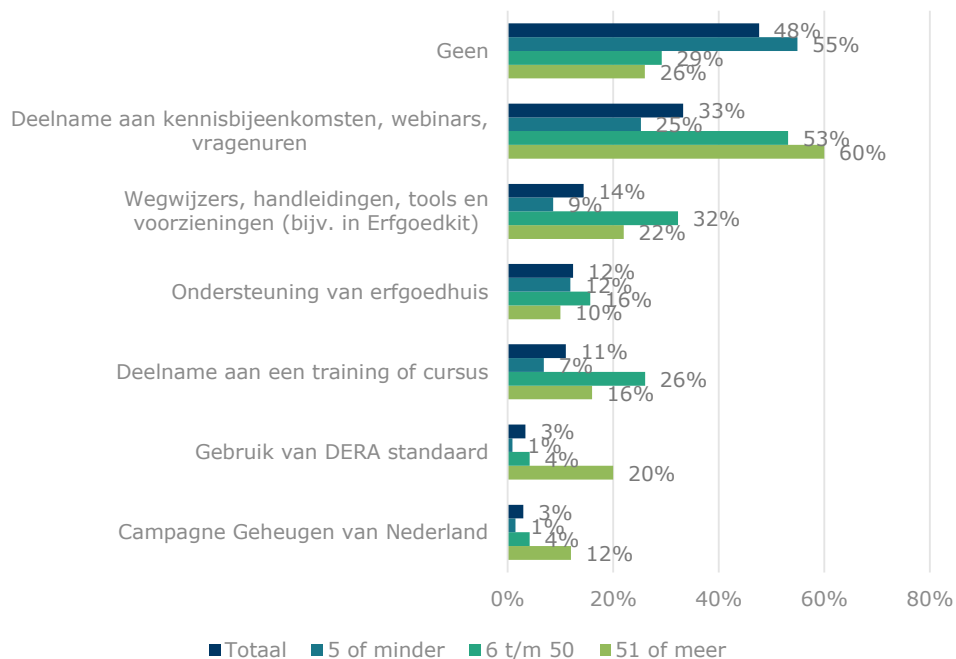
Wat betreft het gebruik van digitaal erfgoed in het **onderwijs** geven gesprekspartners wisselende beelden. Er is toegenomen interesse in digitaal erfgoed, onder meer als gevolg van coronamaatregelen waarbij digitaal onderwijs ook in belang toenam. Gesprekspartners geven echter aan dat daadwerkelijk gebruik van digitaal erfgoed in sterke mate afhankelijk is van regionaal en gemeentelijk beleid op erfgoed in het onderwijs. Het beleid is daarbij vaak in sterke mate gericht op fysieke bezoeken aan erfgoedlocaties. Bovendien wordt aangegeven dat leraren veelal de expertise missen om digitaal erfgoed goed in te bedden in het onderwijs, waardoor zij afhankelijk zijn van intermediairs en liaisons die het onderwijs verbinden met erfgoed. Een complexiteit hierbij is de grote diversiteit van het onderwijs, waarbij het aanbod moet aansluiten op de behoeften voor primair onderwijs en voortgezet onderwijs en mogelijk ook verder gedifferentieerd naar niveau (vmbo, havo, vwo) en jaar. Zo wordt aangegeven dat met name in de onderbouw van het primair onderwijs nauwelijks gebruik wordt gemaakt van digitaal erfgoed doordat dit gebruik gekoppeld is aan het vak geschiedenis wat pas vanaf de bovenbouw wordt aangeboden.

5 Intensivering Digitaal Erfgoed

In dit hoofdstuk bespreken we de impact van de Intensivering en geven we onze conclusies ten aanzien van de stand van digitaal erfgoed. In paragraaf 5.1 bespreken we nog enkele resultaten ten aanzien van vragen over Intensivering. In paragraaf 5.2 beantwoorden we elke onderzoeksvraag op basis van de onderzoeksresultaten. In paragraaf 5.3 geven we ten slotte enkele overkoepelende conclusies voor de ontwikkeling van het digitaal erfgoed en de Intensivering. Hierbij geven we expliciet aan dat dit rapport geen evaluatie vormt van de Intensivering en daarmee geen oordeel geeft over de doeltreffendheid en doelmatigheid. Deze overkoepelende conclusies dienen als mogelijkheden om in te spelen op kansen en uitdagingen die in dit onderzoek naar voren zijn gekomen.

5.1 Intensivering Digitaal Erfgoed

In de online enquête onder erfgoedorganisaties is gevraagd in welke mate zij gebruik hebben gemaakt van hulpmiddelen die in het kader van de Intensivering zijn opgezet. De kennisbijeenkomsten, webinars en vragenuren worden het meest gebruikt (33%), zie Figuur 24. Hoewel in interviews het belang van de erfgoedhuizen en erfgoedcoaches werd benadrukt, geeft in de enquête 12% van de erfgoedorganisaties aan hier gebruik van te hebben gemaakt. Gezien dit contrast in is het mogelijk dat de term "erfgoedhuis" onvoldoende wordt herkend door respondenten van de vragenlijst. Ongeveer de helft (48%) van de organisaties gebruikt geen van de genoemde middelen. Opvallend is dat juist de kleinere organisaties (5 of minder medewerkers) van bijna alle tools minder gebruik maken dan de middelgrote en grotere organisaties, met uitzondering van de ondersteuning vanuit een erfgoedhuis. Deze ondersteuning wordt minder gebruikt door de grote organisaties, maar de percentages liggen dicht bij elkaar. De grotere instellingen maken in vergelijking met de kleine en middelgrote organisaties juist relatief vaak gebruik van de DERA standaard en de campagne Geheugen van Nederland.

Figuur 24. Gebruik van middelen voor kennisuitwisseling en voor het zichtbaar, bruikbaar en houdbaar maken van digitaal erfgoed. N=508.

Wat betreft de verschillende typen organisaties valt op dat archieven van een aantal tools relatief veel gebruik maken in vergelijking met de andere typen organisaties. Dat geldt voor de kennisbijeenkomsten(58%), de wegwijzers (45%), en trainingen of cursussen (18%).

In de interviews wordt over het algemeen positief gereflecteerd op de Intensivering. Dankzij de middelen en NDE zien gesprekspartners dat er meer samenwerking is tussen erfgoedorganisaties en dat organisaties steeds beter de benodigde competenties weten te ontwikkelen. Hierbij wordt door een enkeling aangegeven dat Nederland internationaal voorop loopt op het vlak van digitaal erfgoed dankzij deze intensieve samenwerking. Gesprekspartners zien echter nog ruimte voor verbetering, waarbij met name kleine erfgoedorganisaties moeite hebben om aangehaakt te raken of blijven. Bovendien worden veelal kleine projecten ont-plooid die moeilijk opschalen naar grote groepen organisaties. Het bereiken van de grote hoeveelheid en diversiteit aanwezig in de Nederlandse erfgoedsector (wij identificeerden voor de enquête er zo'n 2.000) is een moeilijke opgave. Ten slotte wordt aangegeven dat een complexiteit van de Intensivering is dat de focus in sterke mate ligt op het zichtbaar maken van digitaal erfgoed, terwijl er eveneens nog veel inspanningen benodigd zijn op het beschikbaar, houdbaar en bruikbaar maken van digitaal erfgoed.

5.2 Conclusies ten aanzien van de onderzoeksvragen

5.2.1 Wat is er digitaal beschikbaar aan erfgoed? Welke ontwikkelingen zijn zichtbaar in de afgelopen drie jaar (2019-2021)?

Van de erfgoedorganisaties die hebben gereageerd op de online enquête geeft 30% aan dat meer dan de helft van de collecties **digitaal beschikbaar** is. 3% geeft zelfs aan dat de collecties volledig digitaal beschikbaar zijn. Meer dan de helft (57%) geeft aan dat een kwart of minder van hun collectie digitaal beschikbaar is gemaakt en 14% biedt hun collectie nog helemaal niet digitaal aan. De digitaliseringsgraad hangt in sterke mate samen met organisatiegrootte. Van de grotere organisaties (51 of meer werknemers) heeft slechts 2% geen digitaal erfgoed beschikbaar en 36% heeft meer dan driekwart van de collecties digitaal beschikbaar. Onder organisaties met 5 of minder werknemers heeft 18% geen digitale collecties en 14% meer dan driekwart van de collectie digitaal beschikbaar. Een kanttekening bij deze cijfers is dat de digitaliseringsgraad lastig te interpreteren is. Zo kan de digitaliseringsgraad verschillen per (deel)collectie en maakt het absolute percentage geen onderscheid in de mate van digitalisering op objectniveau.

Ongeveer de helft van de respondenten geeft aan dat de **digitaliseringsgraad is toegenomen**, voornamelijk dankzij inspanningen in de digitalisering van objecten. 10% geeft aan dat de digitaliseringsgraad afneemt. Bovendien geeft 20% aan dat er niet gedigitaliseerd wordt. De capaciteit om te digitaliseren is hierbij een punt van zorg. Zo zijn digitaliseringsinspanningen in overgrote mate afhankelijk van projectfinanciering. Daarnaast is op het vlak van born-digital erfgoed beperkt bekend hoe dit goed te bewaren en ontsluiten.

Een belangrijke ontwikkeling zijn de mogelijkheden met digitaal erfgoed na digitalisering. Zo maken ontwikkelingen op het gebied van kunstmatige intelligentie het bijvoorbeeld in steeds sterkere mate mogelijk om digitale audiovisuele bestanden of scans van handschriften doorzoekbaar te maken.

5.2.2 Op welke wijze is het beschikbare erfgoed toegankelijk en vindbaar gemaakt? In hoeverre hebben erfgoedinstellingen een digitale strategie waarin beschreven wordt hoe de instelling digitale collecties toegankelijk en vindbaar maakt en het gebruik ervan promoot?

De meerderheid (59%) van de erfgoedorganisaties die hebben gereageerd op de online enquête geeft aan dat hun organisatie geen **digitale strategie** heeft. Ook blijkt dat er weinig wordt verwezen naar de DERA-principes (2%, hoewel dit 8% is onder de grotere organisaties). Hierbij valt op dat de aanwezigheid van een digitale strategie in sterke mate samenhangt met het aantal werknemers van een erfgoedorganisatie. Gesprekspartners nuanceren deze cijfers. Zij geven aan dat er niet altijd een formele digitale strategie is, maar dat er wel wordt nagedacht over digitale mogelijkheden in reactie op opkomende behoeften. In sommige gevallen worden dergelijke plannen vastgelegd in een meerjarenplan of communicatiestrategie, zonder dat sprake is van een expliciete digitale strategie.

Aan de vertegenwoordigers van erfgoedorganisaties met een digitale strategie is gevraagd of deze strategie als gevolg van de **coronapandemie**, waarin fysiek bezoek aan een groot deel van de erfgoedorganisaties niet of minder goed mogelijk was, belangrijker is geworden. De meerderheid van deze respondenten geeft aan dat dit niet het geval is (55%). In 29% van de gevallen is deze strategie door corona enigszins belangrijker geworden en bij 15% zelfs veel belangrijker.

Een trend die in de interviews wordt genoemd is **kwalitatieve ontsluiting** waarbij een selectie van objecten wordt gepresenteerd in samenhang en met duiding, ten opzichte van kwantitatieve ontsluiting waarbij een groot aantal objecten als database wordt aangeboden. In de enquête vinden wij een evenwichtige verdeling over deze perspectieven: bij 36% van de respondenten wordt meer of volledig gericht op kwalitatieve ontsluiting, bij 29% is dit meer of volledig op kwantitatieve ontsluiting en bij 36% is dit in balans.

Een andere belangrijke ontwikkeling waar veel inspanningen op worden geleverd, is het denken over erfgoed als data. Digitaal erfgoed bestaat hierbij niet uit talloze afzonderlijke collecties in meer of minder digitale vorm, maar is toegankelijk en vindbaar via wat het Netwerk Digitaal Erfgoed noemt een "**infrastructuur voor Verbonden Erfgoed**" waarin digitale objecten en collecties tot elkaar in relatie staan. Parallel hieraan is de meer recente ontwikkeling van 'data bij de bron' die tijdens de Intensivering is ingezet; in plaats van aggregatie en centralisering van erfgoeddata wordt steeds vaker gedacht in federatieve netwerken van datacollecties. Hoewel nu nog 5% van de erfgoedorganisaties hun digitaal erfgoed als Linked Data aanbiedt, neemt dit toe nu commerciële aanbieders van erfgoedbeheersystemen DERA en Linked Data inbouwen. Als gevolg hiervan kunnen ook kleinere organisaties aansluiting op de infrastructuur vinden.

5.2.3 Op welke wijze en via welke kanalen wordt het gedigitaliseerde erfgoed gepromoot?

De **eigen website** van organisaties wordt daarvoor het meest gebruikt (81%). Gemiddeld bevat 47% van de pagina's op de opgegeven websites erfgoedmateriaal. Logischerwijs is dat aandeel groter bij de erfgoedwebsites (83%) dan bij de websites waar erfgoed en meer algemene informatie wordt aangeboden, zgn. gemengde websites (35%). Vooral de websites van de grotere erfgoedorganisaties (51 of meer medewerkers) en de archieven bevatten veel pagina's met erfgoedmateriaal.

Facebook is het meest gebruikte social media kanaal (44%). Portalen spelen ook een belangrijke rol, met name regionale portalen (30%). In mindere mate worden collecties via thematische portalen (16%) en Europeana (10%) gepromoot. De grotere organisaties (51

of meer medewerkers) maken relatief vaker gebruik van portalen, zoals regionale portalen, thematische portalen en Europeana.

Google blijft een heel belangrijk kanaal voor erfgoedorganisaties en gebruikers. Wanneer een website minder goed doorzoekbaar is heeft dit grote gevolgen voor de gebruikscijfers. Een collectie die daarentegen minder actief wordt gepromoot, maar wel goed vindbaar is, blijft goede gebruikscijfers houden.

5.2.4 Door welke gebruikersgroepen wordt het beschikbare digitale erfgoed gebruikt? Hoe wordt het beschikbare digitale erfgoed door de verschillende gebruikersgroepen gebruikt en sluiten de gebruiksmogelijkheden van het digitale erfgoed aan bij de wensen van de gebruikers?

Onder het **algemeen publiek** is de interesse in cultureel erfgoed gelijk gebleven ten opzichte van de 0-meting (96%). Hierbij valt op dat bibliotheken, evenementen, musea en tentoonstellingen het afgelopen jaar minder zijn bezocht dan drie jaar geleden, vermoedelijk vanwege de coronapandemie. Daarentegen heeft de coronapandemie geen eenduidig effect gehad op de mate waarin digitaal erfgoed wordt gebruikt.

Gevraagd naar culturele activiteiten valt op dat alle activiteiten die geen betrekking hebben op handmatige bewerking of uitvoering van erfgoed de meerderheid aangeeft gebruik te maken van internet. De belangrijkste internetactiviteiten met cultureel erfgoed zijn onderzoek naar historische personen of gebeurtenissen (84%), onderzoek naar lokale of regionale geschiedenis (76%) en stamboomonderzoek (74%). 90% maakt gebruik van internet voor minstens één activiteit op het gebied van cultureel erfgoed. Dat is vergelijkbaar met de stand van de 0-meting. 71% ervaart een effect van internetgebruik van cultureel erfgoed, voornamelijk ontspanning en plezier (35%), stimuleert interesse in cultuur en erfgoed (33%), en geeft een beter besef van de geschiedenis van Nederland (33%).

Google is het belangrijkste kanaal voor toegang tot digitaal erfgoed (73%), gevolgd door Wikipedia (45%). Facebook is het belangrijkste sociaal netwerk (59%), gevolgd door YouTube (49%). Websites van instellingen worden door 12-23% van de respondenten op de online enquête als toegang aangegeven, terwijl regionale portalen (7%) en regionale portalen (10%) minder vaak gebruikt worden.

Het aandeel dat zichzelf ziet als een **actieve (participatieve) gebruiker** die zelf dingen met erfgoed doet of wil doen **is gestegen** van 9% in 2019 naar 12% in 2021. Daarbij valt op dat **jongvolwassenen** (16 t/m 24 jaar) zichzelf bovengemiddeld vaak als actieve gebruiker zien (26%). Daarbij staan jongvolwassenen ook vaker open voor verschillende suggesties om hun actieve participatie te stimuleren.

Professionele gebruikers uit de wetenschap en de creatieve sector zien zichzelf vaker als actieve gebruiker, respectievelijk 56% en 47% ten opzichte van het gemiddelde van 12%. In interviews geven zij aan behoefte te hebben aan een zogenoemde infrastructuur voor verbonden erfgoed. Erfgoed wordt hierbij in veel gevallen als databron gezien, waardoor **kwantitatieve ontsluiting** (zo veel mogelijk objecten ontsluiten) voor professioneel gebruik het meest van belang lijkt. Deze infrastructuur bestaat echter nog niet (voldoende). Professioneel gebruik is daardoor vaak in actieve samenwerking met erfgoedorganisaties waarbij data direct wordt gedeeld. In het onderwijs is tenslotte een wisselend beeld van gebruik, afhankelijk van lokaal beleid. Er is veel behoefte aan differentiatie van aanbod en er is beperkte expertise aanwezig. Daardoor is het onderwijs in sterke mate afhankelijk van tussenpersonen voor samenwerking.

5.2.5 Hoe groot is het bereik onder gebruikersgroepen van het beschikbare digitale erfgoed op andere dan de eigen kanalen van de collectie-eigenaren en hoe groot is het op de eigen kanalen?

Gemiddeld ontvingen websites van erfgoedorganisaties 83.900 unieke bezoekers in 2020, waarbij 921.800 paginaweergaves plaatsvonden in 171.800 sessies. De gemiddelde sessieduur was 4:24. Hierbij is een duidelijke relatie te zien met de grootte van de erfgoedorganisaties. Zo ontvingen grotere organisaties (51 of meer medewerkers) gemiddeld 165.700 bezoekers, waarbij 1,3 miljoen paginaweergaves plaatsvonden in 252.200 sessies. De gemiddelde sessieduur hierbij was 5:28.

Bij de portalen zien we dat deze meer bezoekers trekken dan de individuele deelnemende erfgoedorganisaties. Hierbij variëren cijfers van 55.000-395.000 unieke bezoekers met 235.000-877.000 paginaweergaves over 77.500-475.500 sessies. De sessieduur lijkt enigszins korter variërend van 1:28 tot 2:27. Ten slotte lijkt Wikipedia een belangrijk kanaal te kunnen zijn. Zo lijkt het Rijksmuseum tientallen miljoenen views per maand over 2020 te halen. Deze cijfers zijn echter niet goed te interpreteren wat het lastig maakt om hier conclusies aan te verbinden.

5.3 Overkoepelende conclusies

Over het algemeen concluderen we dat er **veel digitaal erfgoed beschikbaar** is en dat de digitaliseringsgraad op nationaal niveau toeneemt. De trend richting meer kwalitatieve ontsluiting lijkt bovendien goed aan te sluiten op de gebruiksbehoeften van het algemeen publiek. We zien ook **veel gebruik van het digitaal erfgoed**. Er is geen eenduidig beeld of het gebruik van digitaal erfgoed ook toeneemt, hoewel er toename is van participatief gebruik met name onder jongvolwassenen en professionele gebruikersgroepen aangeven bij toenemend aanbod hier ook gebruik van te maken. De beleidsdoelstelling om 90% van alle Nederlanders digitaal te bereiken met erfgoed wordt behaald voor Nederlanders die geïnteresseerd zijn in erfgoed (90%) en ligt net boven het huidige bereik onder alle Nederlanders (87%). Het is lastig te bepalen of de beleidsdoelstelling van 30% participatief gebruik wordt behaald, doordat niet helemaal duidelijk is wat wordt verstaan onder actief en/of participatief gebruik. Op basis van de enquête onder het algemeen publiek lijkt de doelstelling nog niet behaald te worden (12%), hoewel het onder jongvolwassenen dichtbij komt (26%). Bovendien ervaart een flinke meerderheid (71%) van het publiek dat digitaal erfgoed gebruikt een effect hiervan. Het is daarbij lastig om vast te stellen wat de bijdrage is van de Intensivering aan deze ontwikkelingen. Ten eerste is de Intensivering niet gericht op digitalisering zelf, maar stimuleert verdergaande digitalisering wel het gebruik van digitaal erfgoed (meer digitaal erfgoed leidt tot meer gebruik). Ten tweede speelt de coronapandemie binnen dezelfde periode als de Intensivering, waarbij dit een effect heeft op het aanbod en gebruik, maar dit effect niet eenduidig is. Ook hebben mogelijk andere factoren invloed op het aanbod en gebruik van digitaal erfgoed.

We concluderen verder dat er een risico bestaat dat de **inzet van middelen en de meting van effecten op andere niveaus** plaatsvinden. Zo is de Intensivering voornamelijk gericht op de aanbodzijde van digitaal erfgoed (de erfgoedorganisaties), maar zijn veel indicatoren gericht op de ontvangtzijde (de gebruikers). Zo stellen we vast dat veel inspanningen zijn verricht op de infrastructuur voor digitaal erfgoed, waaronder de DERA en Linked Data, maar dat deze ontwikkelingen (nog) niet terug te zien zijn in gebruikscijfers. Tegelijkertijd is er juist onder professionele gebruikersgroepen behoefte aan deze infrastructuur voor verbonden erfgoed. Hierbij is het niet goed te voorspellen of inspanningen op de infrastructuur zich vertalen naar meer gebruik (kwantitatieve verbetering) of naar ander gebruik (kwalitatieve verbetering).

We concluderen dat er in de breedte waardering is voor de Intensivering, waardoor een slag is gemaakt in **verdergaande samenwerking en professionalisering** van de erfgoedsector. De uitdaging naar de toekomst is om de volle breedte van de sector te bedienen en vooral de **aansluiting van kleinere organisaties**, die veelal afhankelijk zijn van (vaak oudere) vrijwilligers die over minder digitale vaardigheden en expertise beschikken. Gezien onderzoek naar lokale of familiale geschiedenis belangrijke activiteiten zijn waarvoor digitaal erfgoed een rol speelt, kan verwacht worden dat een verdere ontwikkeling vooral onder kleine erfgoedorganisaties veel impact zal hebben naar de toekomst toe.

Ten slotte concluderen we dat het van belang is om aandacht te besteden aan belemmeringen voor digitalisering en hoe OCW ook na afloop van de Intensivering hieraan tegemoet kan komen. Concrete **aandachtspunten voor het beleid** hierbij zijn:

1. (Structurele) financiering van digitaliseringsinspanningen.
2. Aansluiting van kleinere erfgoedorganisaties.
3. Coördinatie tussen (kleinere) erfgoedorganisaties en marktpartijen (indien hieraan behoefte ontstaat).
4. Duurzame opslag en ontsluiting van born-digital erfgoed.
5. Balans tussen meer kwantitatieve ontsluiting van erfgoed als data en kwalitatieve ontsluiting voor (met name) het algemeen publiek.
6. Scherper definiëren van actief en/of participatief gebruik en aandacht voor effecten van inspanningen op beschikbaarheid, toegankelijkheid en vindbaarheid die niet direct leiden tot een kwantitatieve toename van (participatief) gebruik.

Bijlage 1. Overzicht interviewrespondenten

Naam	Instelling
Johan Oomen	Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid
Marcus Cohen	DEN
Annelieke Kwak	Nationaal Archief
Bart Boskaljon	Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed
Behrang Mousavi	Het Nieuwe Instituut
Bjorn Wijers	Buro Bjorn
Chris Groeneveld	NDE / KB
Dr. Claartje Rasterhoff	Universiteit Maastricht
Dr. Peter Boot	Huygens ING
Dr. Victor de Boer	VU Amsterdam
Edward Mac Gillavry	Webmapper
Elsbeth Kwant	KB
Enno Meijers	NDE / KB
Eric de Ruijter	Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis
Gweny van Hasselt	Curriculum.nu / Basisschool de Grote Beer
Ina Dijkman	Nationaal Archief
Mara Bosboom	Museum Havezate Mensinge
Marco Oosterwijk	Historische Kring Krimpen aan den Ijssel
Moniek Warmer	Curriculum.nu / SLO
Niels Schrader	Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten / Mind Design
Noemi Mercks	Plein C
Rick de Visser	Kennisnet
Rob van Haarlem	Tijdlab
Sjef van Duin	Fotografiebibliotheek.nl / Nederlands Fotomuseum
Twan Mars	Regionaal Archief Alkmaar
Wilbert Helmus	NDE / Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid

Bijlage 2. Methode en respons vragenlijsten

In deze bijlage bespreken we de beide enquêtes die zijn uitgezet onder het brede publiek en onder erfgoedorganisaties. De vragenlijst en respons kan gedownload worden bij DANS: <https://doi.org/10.17026/dans-zdb-y573>

Enquête onder breed publiek

De gebruikersenquête is uitgezet via marktonderzoeksbureau Motivaction. Met uitzondering van het toevoegen van enkele nieuwe vragen zijn we zo dicht mogelijk bij de gebruikersenquête uit de 0-meting gebleven. Dat wil zeggen dat we de vraagstellingen, antwoordopties en routing hebben overgenomen. Bij enkele vragen, zoals de vraag naar sociale mediakanalen, zijn nieuwe antwoordopties toegevoegd (in dit geval Reddit en TikTok).

De enquête is ingevuld door 1.570 Nederlanders van 16 t/m 70 jaar oud. Hiervan gaven er 1.518 aan (enige) interesse in erfgoed te hebben. Deze 1.518 hebben de overige vragen ingevuld. Op basis van verschillende kenmerken zijn de antwoorden van respondenten bij elke vraag gewogen, zodat de resultaten representatief zijn voor Nederlanders van 16 t/m 70 met interesse in erfgoed, met betrekking tot vijf kernvariabelen.⁴⁸ De in de rapportage weergegeven resultaten en n-waarden zijn altijd de gewogen waarden. De weegefficiëntie was 66%. Dit houdt in dat we met de 1.570 respondenten met weging dezelfde statistische betrouwbaarheid hebben als een (met betrekking tot de vijf kenmerken) perfect verdeelde steekproef (inclusief alle interacties) van 1.036 Nederlanders.

Enquête onder erfgoedorganisaties

De enquête onder erfgoedorganisaties is geprogrammeerd en gehost via het eigen platform van Dialogic (diadashboard.nl). Deze enquête heeft uitgestaan tussen 4 en 29 november 2021 en is verspreid op twee manieren:

- Met persoonlijke links. Via webscraping hebben we alle organisaties en bijhorende mailadressen van de websites museumvereniging.nl en archieven.nl verkregen, resulterende in ca. 2.100 mailadressen. Naar al deze mailadressen hebben we een persoonlijke enquête link toegezonden. Na ca. 2 weken is er een reminder uitgestuurd aan de organisaties die de enquête nog niet volledig ingevuld hadden om de respons te vergroten.
- Met een openbare link. We hebben een openbare link naar de enquête rondgestuurd aan het NDE, het Netwerk Archieven Design en Digitale Cultuur (NADD) en de Koninklijke Vereniging Archiefsector Nederland (KVAN) met de vraag of deze partijen de link naar hun achterban wilden verspreiden. Omdat we via deze weg niet konden bijhouden wie de link ontvangen hebben maar nog niet ingevuld hadden, was het niet mogelijk om gerichte herinneringsmails uit te sturen.

Tabel 10 toont de respons op de enquête. De enquête bestond uit twee delen. Het eerste deel bevatte vragen over de beschikbaarheid, verspreiding en het gebruik van digitaal erfgoed binnen de instelling. In deel 2 werden de organisaties gevraagd om gebruikscijfers van één of meerdere websites met digitaal erfgoed op te geven. In totaal hebben 510

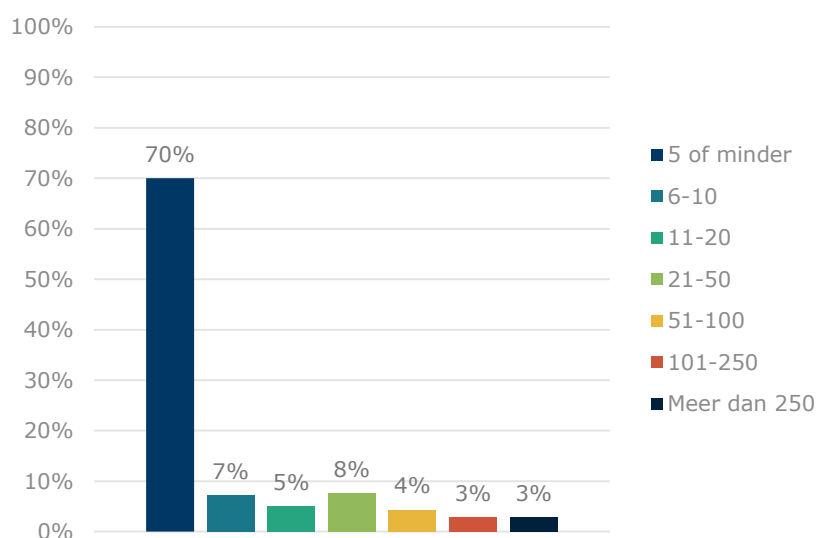
⁴⁸ De weging heeft plaatsgevonden op basis van Leeftijd, Voltooide opleiding, Nielsen6, Mentality en Geslacht.

organisaties het eerste deel van de enquête ingevuld en 359 organisaties het tweede deel. Per vraag nemen we het aantal organisaties mee dat de betreffende vraag heeft ingevuld.

Tabel 10. Respons enquête erfgoedorganisaties.

Respons	Aantal	Responsrate
Aantal opgegeven instellingen	604	
Totaal deel 1 afgerond	510	
Persoonlijke links	499	24%
Openbare link	11	
Totaal deel 2 afgerond	359	
Persoonlijke links	348	17%
Openbare link	11	

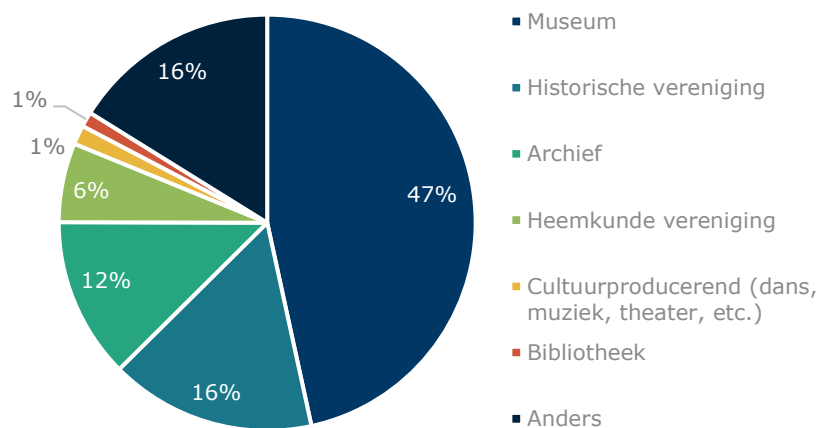
In het begin van de enquête zijn de organisaties gevraagd om enkele achtergrondkenmerken in te vullen. Figuur 25 laat zien dat vooral kleinere organisaties met 5 of minder medewerkers de enquête hebben ingevuld (70%).⁴⁹ In het hoofdrapport voegen we de overige categorieën samen tot twee categorieën (6 t/m 50 medewerkers en 51 of meer medewerkers), zodat de groepen voldoende groot zijn om uitspraken over te kunnen doen.

Figuur 25. Grootteklassen erfgoedorganisaties. N=573.

Ook is aan de organisaties gevraagd tot welk type instelling zij gerekend kunnen worden. De meeste organisaties zijn musea (47%, zie Figuur 25), gevolgd door historische verenigingen (16%) en archieven (12%). Indien respondenten zich niet konden vinden in één van de antwoordcategorieën, konden zij zelf het type instelling invullen (16% heeft dat gedaan). Voorbeelden van andere typen organisaties zijn overheidsinstellingen, archeologische verenigingen of dorpshuizen. Omwille van de voor sommige typen organisaties beperkte respons hebben we in het hoofdrapport enkele categorieën samengevoegd: historische en heemkunde verenigingen zijn samengenomen, evenals cultuurproducerende organisaties, bibliotheken en andere typen instellingen. Musea en archieven hebben we als losse categorieën behouden.

⁴⁹ De optie 'Geen medewerkers' was niet opgenomen in de enquête. Uit de feedback die we van respondenten hebben ontvangen op de enquête bleek dat deze antwoordoptie gemist werd.

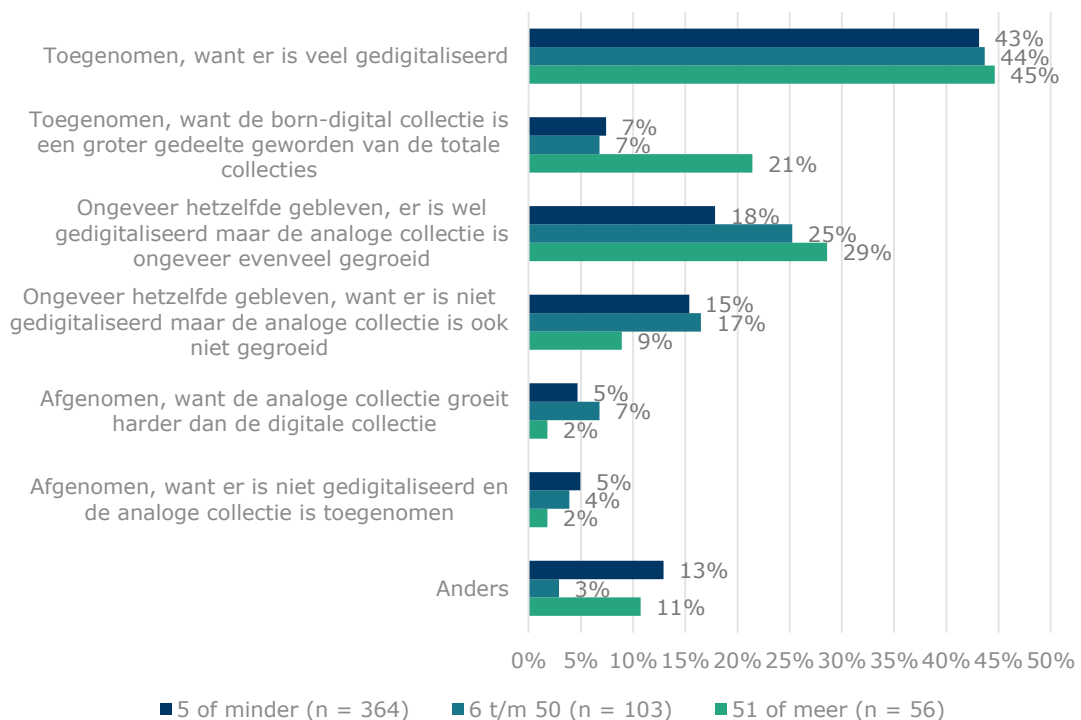

Figuur 26. Type erfgoedorganisaties. N=601.

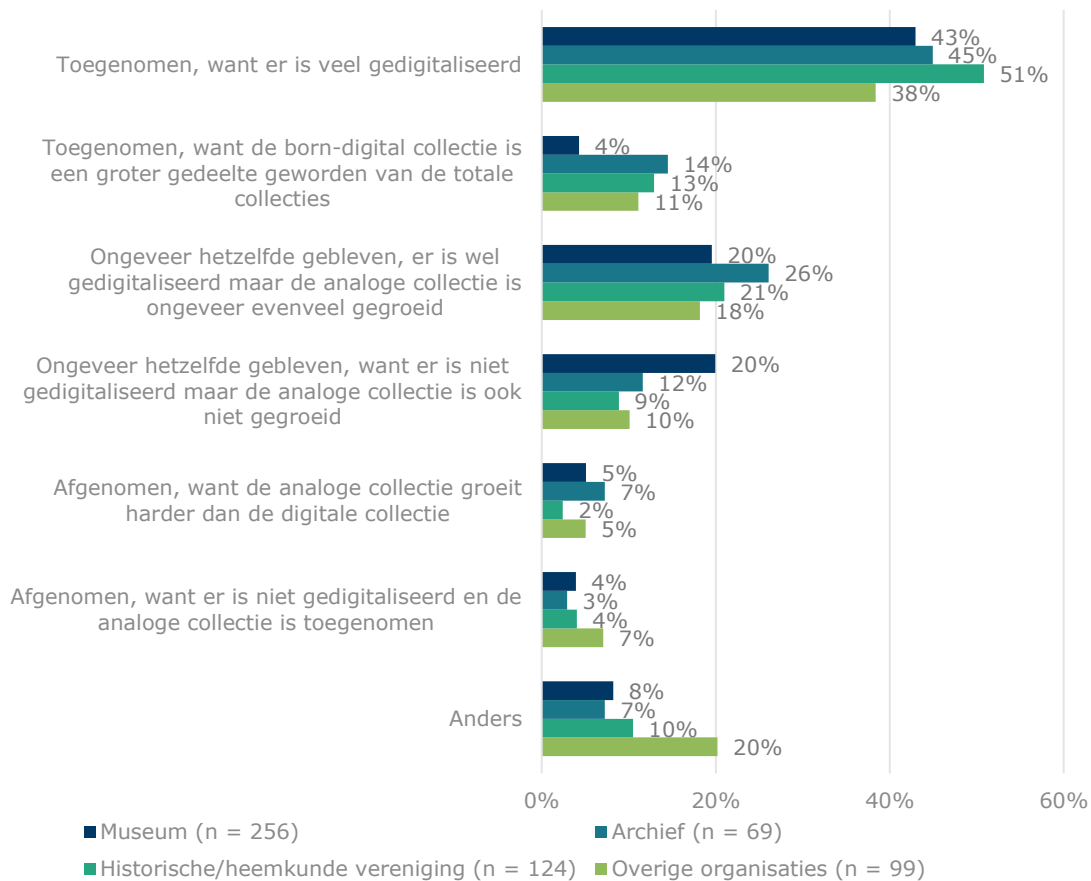
Achtergrondfiguren en -tabellen

Paragraaf 2.2.1

Deze sectie bevat enkele achtergrondtabellen bij de hoofd rapportage, behorend bij paragraaf 2.2.1.

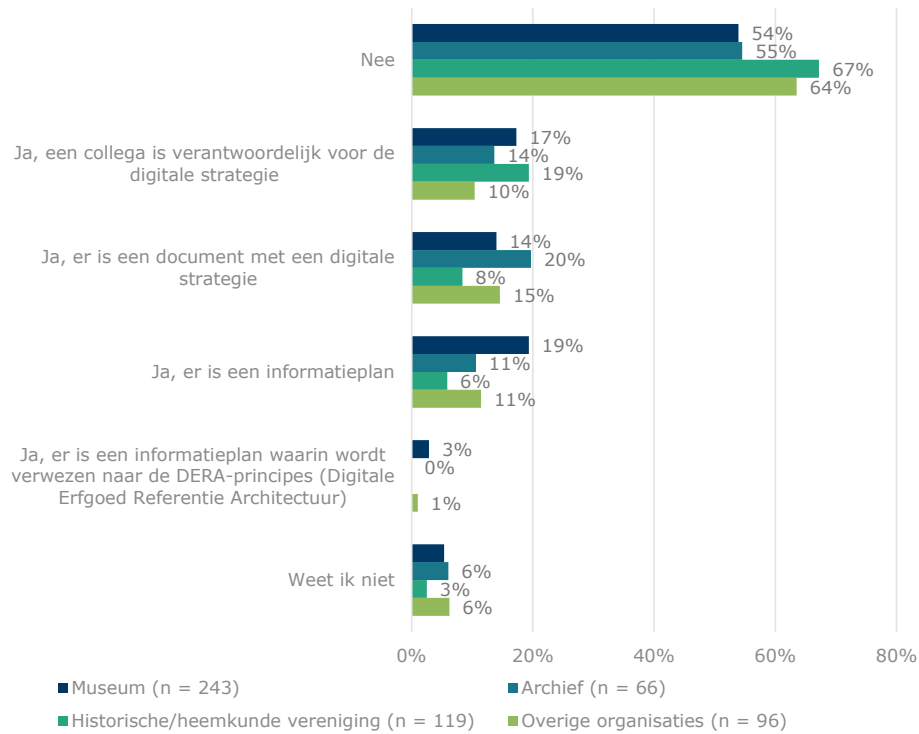
Figuur 27. Ontwikkeling digitaliseringsgraad uitgesplitst naar aantal medewerkers van de erfgoedinstellingen.

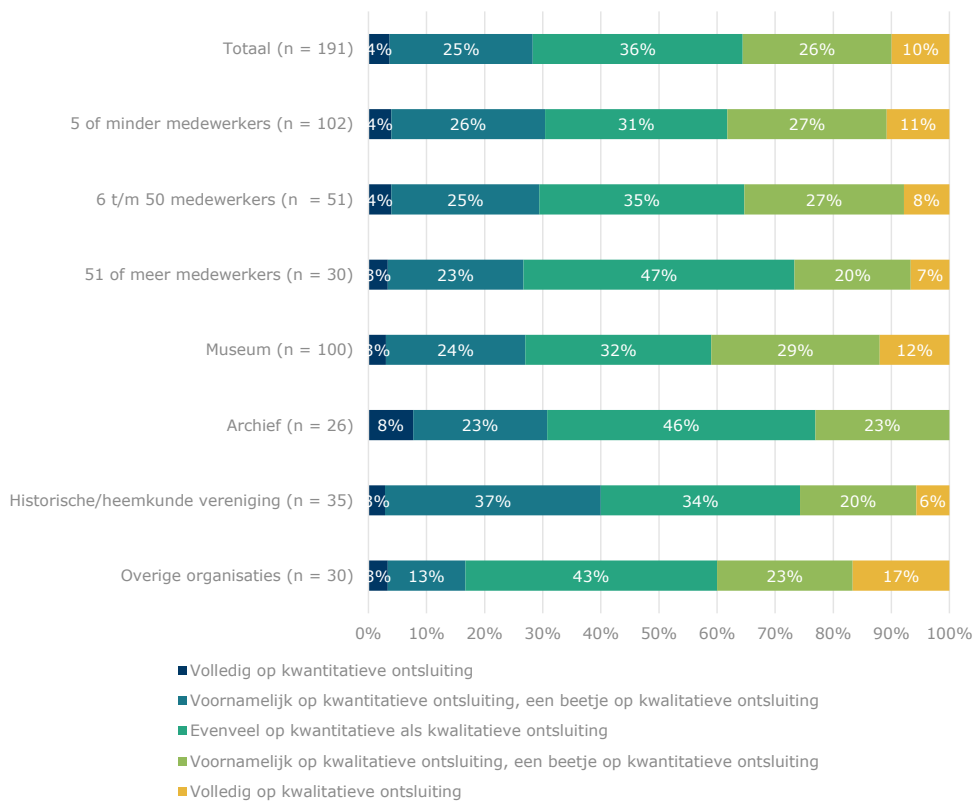
Figuur 28. Ontwikkeling digitaliseringsgraad uitgesplitst naar type erfgoedinstelling.

Paragraaf 3.2

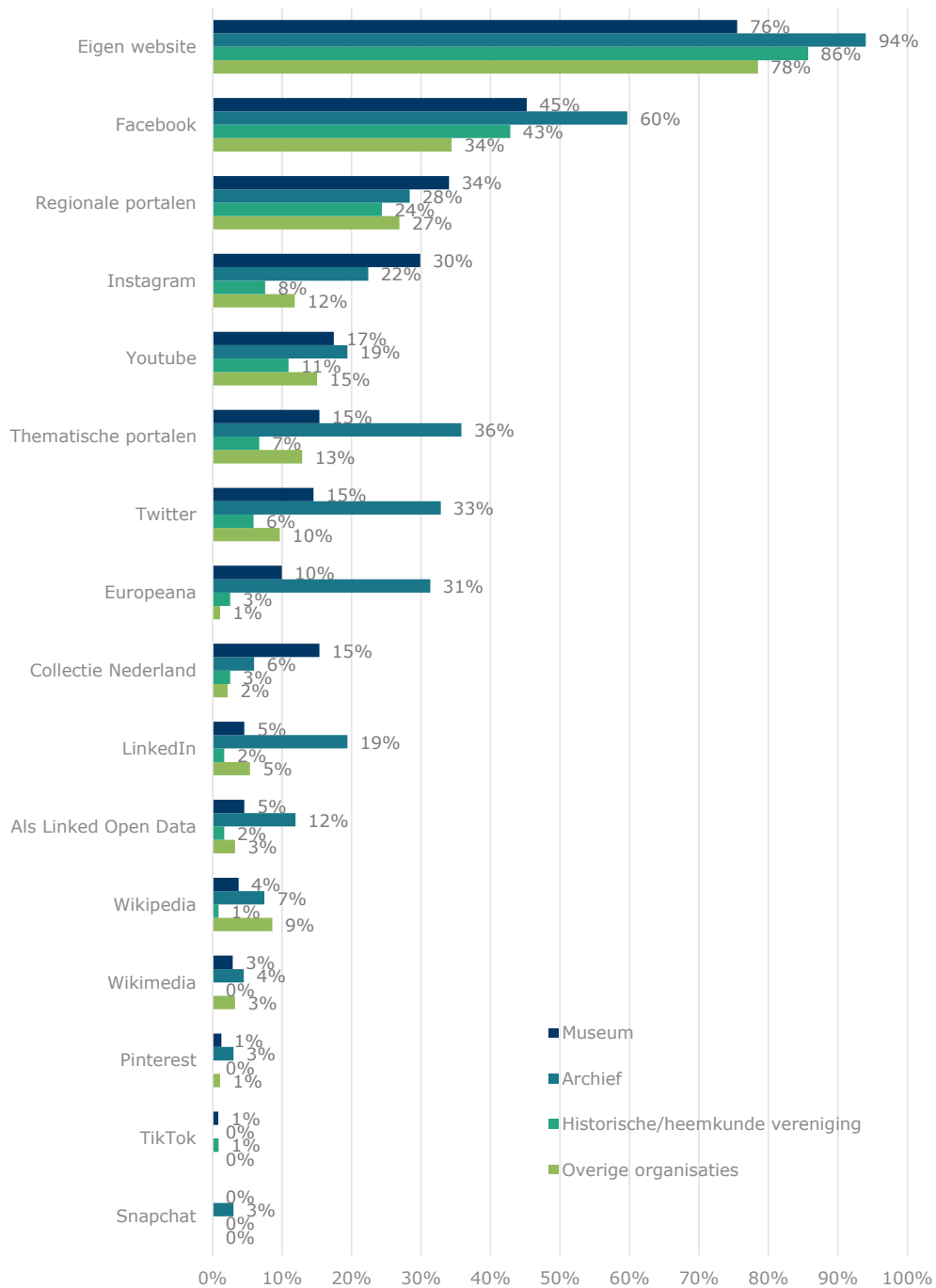
Deze sectie bevat enkele achtergrondfiguren bij de hoofdrapportage, behorend bij paragraaf 3.2.

Figuur 29. Mate waarin erfgoedorganisaties beschikken over een digitale strategie rondom het beschikbaar, vindbaar en toegankelijk maken van digitaal erfgoed uitgesplitst naar type erfgoedorganisatie.

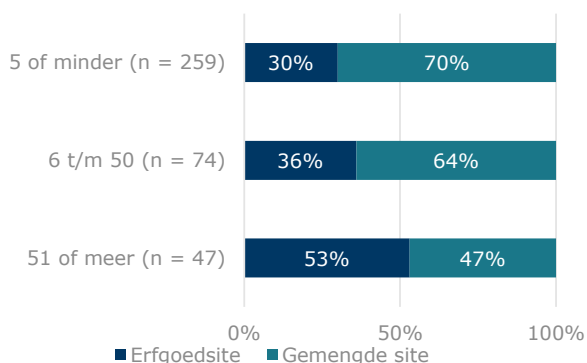
Figuur 30. Focus digitale strategie uitgesplitst naar aantal medewerkers en type erfgoedorganisatie.

Figuur 31. Gebruikte kanalen ter verspreiding van digitaal erfgoed uitgesplitst naar type erfgoedorganisatie.

Paragraaf 4.2

Deze sectie bevat enkele achtergrondfiguren en -tabellen bij de hoofdrapportage, behorend bij paragraaf 4.2.

Figuur 32. Type website uitgesplitst naar aantal medewerkers.

Tabel 11. Aantal observaties bij de opgegeven gebruiksgegevens in Tabel 3.

N gebruiksindicator	Totaal	Erfgoedsite	Gemengde site
Gem. aantal erfgoedobjecten op de website	119	61	58
Gem. aantal unieke bezoekers	176	74	103
Gem. aantal pageviews	128	58	70
Gem. aantal sessies	97	44	54
Gem. sessieduur	103	42	61

Tabel 12. Aantal observaties bij de opgegeven gebruiksgegevens in Tabel 4.

N gebruiksindicator	5 of minder medewerkers	6 t/m 50 medewerkers	51 of meer medewerkers
Gem. aantal erfgoedobjecten op de website	69	21	22
Gem. aantal unieke bezoekers	95	48	27
Gem. aantal pageviews	61	43	20
Gem. aantal sessies	32	38	25
Gem. sessieduur	39	37	25

Tabel 13. Aantal observaties bij de opgegeven gebruiksgegevens in Tabel 5.

N gebruiksindicator	Museum	Archief	Historische/heimkundefereniging	Overige organisaties
Gem. aantal erfgoedobjecten op de website	52	15	26	25
Gem. aantal unieke bezoekers	70	35	44	27
Gem. aantal pageviews	53	27	29	18
Gem. aantal sessies	42	26	16	13
Gem. sessieduur	43	29	17	14

Contact:

Dialogic innovatie & interactie
Hooghiemstraplein 33-36
3514 AX Utrecht
Tel. +31 (0)30 215 05 80
www.dialogic.nl

